

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Brudstykke

af en

Almindelig Grammatik.

Som

Indbydelsesskrift

til

den offentlige Examen i Vordingborg Skole
i September 1838,

udgivet

af

Dr. Frederik Lange,
Overlærer.

KJÖBENHAVN.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

Stotto.

Nie geschlossen, oft geründet!

Goethe.

LYDLÆRE.

I n d h o l d.

	Side
<i>Første Kapitel.</i> Lydelementerne	1—15.
<i>Andet Kapitel.</i> Stavelsen. Kamp mellem det phonetiske og det intelligente Princip.....	15—23.
<i>Tredie Kapitel.</i> Ordet. Det intelligente Princip fuldkomne Overvægt	24—44.
<i>Fjerde Kapitel.</i> Sammenhængen mellem Ordets Lyd og Ordets Indhold	45—63.

Förste Kapitel.

Lydelementerne.

§ 1.

Först efterat den Luftström, der udstödes af Lungerne, gjennem Stemmeridsen er traadt ud i Mundhvelvingen, bliver den hörbar; men först efterat den ved Stemmeridsens og Mundorganernes Indvirkning er bleven modificeret, begrændset, formet, tilhører den Sproget. Det er denne Indvirkning af det intelligente Væsen — Artikulation —, der, idet den meddeler Lyden sin Intelligents, gjør den til Sprog.

Men her ere nu to Tilfælde mulige: enten forholde Organerne sig *lidende* og danne kun en Kanal for Lyden, ligesom en Fortsættelse af Luftrøret; Luften strømmer uhindret igjennem, Mundhvelvingen giver Resonants, og det er kun den større eller mindre *Aabning* af Kanalen, som modificerer Lyden. I det andet Tilfælde derimod gribe Organerne *virksomt* ind, de hemme Lyden paa et eller andet Punkt i dens Udstrømmen (i Gaanen, paa Tungen, paa Læberne), begrændse og forme den og afpræge sig selv i en

Række af Lydgestalter. Denne Hemmen över Stemmeridsen dog kun paa en passiv Maade, nemlig ved at udvide eller sammentrække sig, Mundens Organer derimod — Gane, Tunge, Læber — paa en activ Maade, og saaledes erkjende vi en dobbelt Art af Organer, en aktiv og en passiv.

Udtrykket af denne dobbelte Række af Organer er en dobbelt Række af Lyd, der udgjöre Sprogets phonetiske Elementer; den ene af klangfulde, frit fremtonende Lyd, *vocales*, Selvlyd; den anden af klanglöse, hemmede Lyd, der, forsaavidt som de kun ved Forbindelse med den förste Række blive lydende, kaldes *consonantes*, Medlyd; den ene Udtrykket for det passive, qvindelige Princip, den anden for det aktive, mandlige. Hiin giver Fylde, Materie, Skjönhed; denne Begrændsning, Form, Kraft. Men ingen af disse Lyd er i og for sig noget selvstændigt bestaaende, först ved Forening af begge, ved Forbindelse af Vokal og Konsonant fremkommer Lydindividuet, Stavelsen.

§ 2.

Betragte vi nu disse tvende Rækker af Lydelementer nærmere, og först den passive Række eller Vokalerne, som den i sit Væsen simpleste og meest enkelte, og söge vi at gjöre os deres Tilblivelse tydelig, finde vi: ved den störste Brede af Mundkanalen — *diductio oris* — fremkommer Vokalen *i*; ved den störste Forlængelse af samme — *constrictio oris* — Vokalen *u*; ved den mindste Brede og mindste Forlængelse af Kanalen, ligesom under dens

normale Tilstand, fremkommer Vokalen *a*. Af disse er *i* den klareste Lyd, *u* den dunkleste, men *a*, der ligesom ligger i den indifferente Midte af begge, hverken klar eller dunkel i og for sig. Disse tre Vokaler synes alle Sprog at have. Men imellem *a* og *i* paa den ene Side og *a* og *u* paa den anden ligger en Række af Overgangsl lyd, som vi kunne tænke os nuancerede i det Uendelige, men hvoraf de forskellige; Sprog have udpræget kun enkelte, flere eller færre; og det for det første næsten alle Sprog mellem *a* og *i* Vokalen *e*, mellem *a* og *u* Vokalen *o*, dernæst et langt ringere Antal Sprog mellem *a* og *e* Vokalen *æ*, mellem *a* og *o* Vokalen *aa* (*å*). Men i Virkeligheden erkjender og anvender ethvert Sprog en større Mængde af Overgangsl lyd end dem, de, saaledes som de ovenanførte, have særskilt udpræget og betegnet med egne Skriftegn. Enhver af de ovennævnte saavel Ur- som Overgangsvokaler udtales igjen enten kort eller langt, enten lukket eller aabent, enten bredt eller skarpt, og gjør saaledes paa den ene eller anden Side en Tilnærmelse til den nærmeste i Rækken. Saaledes staaer det brede *e*, f. Ex. i *her*, *der*, o. s. v., mellem *e* (det indifferente) og *æ*, det skarpe *e*, f. Ex. i *Greb*, *sleben*, mellem *e* og *i*; saaledes det aabne *o*, f. Ex. i *Hob*, *blot*, mellem *o* og *aa*, det lukkede *o*, f. Ex. i *Flod*, *Blod*, mellem *o* og *u* o. s. v. Og selv i disse Overgange vil det skarpe Öre lettelig opdage forskellige Tilnærmelsesgrader og føle, at f. Ex. af to skarpe *e* det ene igjen staaer nærmere ved *i* end det andet. — Men uagtet nu ethvert af de

ovenanførte Momenter medfører en Udvidelse af det vokaliske Gebet, overtage Sprogene sig ikke let ved egne Skrifttegn, eller dog ved særegne Mærker (Accenter o. s. v.) at antyde disse Nuancer. Dette skeer i al Fald kun enkeltviis og uden Konseqvents.

Endeligen have endnu mange Sprog uddannet tvende Vokallyd *y* og *ö*, der ikke tilhøre nogen af de tvende Vokalrækker: *a i* og *a u*, men ere opstaaede ligesom ved en Krydsning af begge, nemlig *y* ved en Krydsning af *i* og *u*, og *ö* ved en lignende af *e* og *u*. Sammenligne vi disse med Vokalerne *i*, *a*, *u* og de disse i Tid og Væsen nærmeste *æ*, *e*, *aa*, *o*, saa synes de i Tiden senere, og i deres Væsen urenere end de andre.

§ 3.

Den anden Række af Lydelementer, Konsonanterne, viser sig, sammenholdt med Vokalerne, tydelig som den mere individualiserede eller artikulerede, bestemtere uddannede, idet enhver enkelt herhen hørende Lyd fremtræder som det bestemte Afpræg af det Organ, hvoraf det dannes, Ganen, Tungen, Læberne. Med Hensyn til disse Organer falde de altsaa strax i tre Klasser: Gane- (palatinæ), Tunge- (linguales), Læbelyd (labiales). Sammenholdte med hverandre indbyrdes staae de igjen paa et forskjelligt Trin af Udvikling og falde med Hensyn herpaa atter i trede Klasser. Fjernest fra disse og ligesom nærmest ved Vokalernes Gebet staae *Spiranterne*, nemlig Ganespiranten *j*, ligesom det til Konsonantblevne *i*, Læbe-

spiranten *v*, ligesom det til Konsonant bleve *u*, og Tungespiranten *s*, hvis særegne hvislende Lyd har skaffet den Navnet *sibilans*, Hvisleren. Disses ringere Udviklingsgrad og deraf følgende mindre Gehalt viser sig i den Ustadighed, med hvilken de i de samme Ord snart findes, snart ikke findes, og i den Lethed, hvormed de indgaae Forbindelse med andre Konsonanter, hvorom mere nedenfor.

Til denne Række slutter sig endnu Lyden *h*, ihvorvel den i Udvikling og Fasthed staaer lavere end enhver af de andre i Rækken, og er snarere at betragte som den første Ansats til Konsonantismen, end som en egen Konsonant. Den er et Stød af Lungerne, hvorved saavel Stemmeridsen som Mundorganerne forholde sig fuldkommen passive, men de mangfoldige Tilfælde, hvori den træder i Stedet for Konsonanter, især for *j*, *g*, *k*, *s*, *v*, *f* (s. udf.), vise, at den staaer Konsonanternes Gehet nærmere end Vokalernes, ligesom den ogsaa med Hensyn paa sit Sæde nærmere tilhører Ganen, end noget af de andre Organer. Om den overordentlige Lethed, hvormed den forbinder sig næsten med alle andre Konsonanter, ville vi see nedenfor.

Paa et højere Trin af Udvikling staae semivocales, de halvlydende: Ganelyden *r*, Tungelyden *l*, Læbelyden *m*. Den Lethed, hvormed disse deels forbinde sig med andre Konsonanter (til Diphthonger, s. ndfr.), deels ombyttes med andre, og endelig mange Berøringer med Vokalgebetet vise, at vi endnu bestandig befinde os i Overgangssphæren; men den større

Fasthed, hvormed de indtage deres Plads i Ordet og hvorved de, om de endogsaa vige, dog fordre sig erstattede ved andre Lyd, stiller dem i Udvikling over Spiranternes Række.

Til Semivokalerne slutter sig endnu en egen Lyd *n*, en Tungelyd under overvejende Indflydelse af Næschulningen, hvorfor den ogsaa kaldes nasalis. Nærmest ved *m*, med hvilket den i utallige Tilfælde ombyttes (sammenlign f. Ex. *v* — *m* i græske og latinske Ord), har den alle de samme Egenskaber, som de andre semivocales. Selv umiddelbar Berøring med Vokalgebetet synes ikke at være den fremmed*).

Höjst i Udvikling og fjernest fra det vokaliske Gebet staaer endelig den tredie Række, der indbefatter de Lyd, som man med en Benævnelse, der netop udtrykker den fuldkomneste Modsætning til Vokalerne, kalder mutæ, *stumme*, de skarpeste Afpræg af Mundorganerne. I de fleste Sprog forekomme disse Lyd i en dobbelt Gestalt, en blödere og en haardere, der dog maae ansees for lige höjt udviklede, nemlig Ganelyden *g* — *k*, Tungelyden *d* — *t*, Læbelyden *b* — *p*.

*) Sammenlign: Jord — Erde, Jahr — Aar, jevn — eben, Hjerte — Herz, Stjerne — Stern, Wort — Ord, Wunder — Under, *ἄρα* — vis, *βόεις* — boves, *εἶ* — si, *σφάλλω* — fallo, streng — trang, snar — nær, skjön — kjön, dum — stum, o. s. v.; fremdeles: flos — fiore, flumen — fiume, plus — piu, clamare — chiamare, blanca — bianca — (portug.) branca, fiasco — (portug.) frasco, piatto — (portug.) prato — (sp.) plato, *ἄλλος* — alius, *φύλλον* — folium, cheval — chevaux, altare — autel, o. m. a.; endelig den ioniske Dialekts Endelser *-αται* og *-ατο* med Endelserne *-νται*, *-ντο* i de andre græske Dialekter.

Med Vokalerne staae de ikke i nogen umiddelbar Beroering, saaledes at de, som de to foregaaende Rækker, kunne ombyttes med disse, og, skjönt de hyppigt gaac over i de andre Konsonantrækker, som vi nedenfor ville see, saa viser dog et Blik i alle Sprogs indre Oeconomi, at de besidde en større Fasthed, end nogen af disse.

Opstille vi disse konsonantiske Elementer efter deres dobbelte Inddelingsgrund, faae vi følgende Schema:

Spirantes.	Semivocales.	Mutæ.
Palatinæ (h) j.	r.	g — k (c).
Linguales s.	l.	d — t.
Labiales v.	m (n).	b — p.

§. 4.

Flere konsonantiske Elementer end disse, synes ikke at kunne eftervises, men vel er en Mængde Nuancer af disse tænkelig, og i de forskjellige Sprog ere flere eller færre af disse optraadte ved Siden af hine Grundkonsonanter, til hvilke de dog slutte sig saaledes, at de ikke kunne begrunde nogen forandret Anskuelse af Konsonantsystemet. Eftersom nemlig enhver af de ovenfor opstillede Gane-, Tunge-, Læbelyd frembringes ikke af Gane, Tunge, Læbe ene og allene, men stedse ved disse Organers Sammenvirkning med de i Mundkanalen med dem korresponderende organiske Dele, altsaa Ganelyd f. Ex. af Gane og Tungerod (Strube), Tungelyd af Tungeryg, Tunge-

spids, Forgane og Tænder, saa følger deraf, at enhver af disse Lyd kan tænkes tilstede i en vis Dobbeltthed, eftersom den staaer under overvejende Indflydelse snart af det ene snart af det andet af de samvirkende Organer. Saaledes er *g, k* snart Gane- snart Strubelyd (gutturalis), et *d, t* snart Tunge- snart Tandlyd o. s. v., og enkelte Sprog med fortrinlig skjærpet Lydsands udpræge ogsaa disse Nuancer særskilt i Skriftsproget, medens de fleste lade det beroe ved et enkelt Tegn. Saaledes opstiller Sanskritalphabetet *d, t* i trende Nuancer: det linguale *da, ta*, det dentale *da, ta*, det palatine *dscha, tscha*; og det samme opstiller et femdobbelt *n*, nemlig et labialt, et dentalt, et lingualt, et palatint og endelig et gutturalt, der lyder som *ng*. — Hvor stor en Forskjel er der saaledes ikke ogsaa paa Lyden *r*, som vi f. Ex. udtale haardt og skarpt afskaaret nede i Ganen, de fleste andre Sprog blødt og med et Slag med Tungespidsen. Men imellem disse Yderligheder ligger et indifferent normalt *r* i Midten, og det er denne reue Form af denne, saavel som af de øvrige Konsonanter, som det ovenstaaende Schema opstiller.

§ 5.

En endnu større Udvidelse modtage Konsonanterne, idet de næsten alle forbindes paa den ene Side med Spiranten *h*, paa den anden med Sibilanten *s*; ved hiin opstaaer en Række af *adspirerede* Konsonanter: *hj, hv, hr, hl, hn, bh, gh, dh, th*, o. s. v., ved denne en anden af *adsibilerede*: *sp, sv, sl, sm*,

sk, sp, o. s. v., altsaa ingen nye Konsonanter, men nye Nuancer af de gamle, thi f. Ex. *kh, th, st, sp*, o. s. v. ere ikke andet end *k, t, p* udtalte under en paa en særegen Maade nuanceret Indflydelse af Gane og Tunge; og saaledes ere disse Nuancer fuldkommen analoge med de ovenfor nævnte, kun at det større Omfang og den større Almindelighed, hvori de forekomme, indrømme dem en egen Plads. Iøvrigt optræde disse adspirerede og adsibilerede Konsonanter i de forskjellige Sprog i forskjellig Udstrækning, og kun mangelfuldt og uden Konseqvents opstille de forskjellige Alphabeter særegne Skrifttegn for dem. I Sanskrit findes særegne Tegn for *gh, dh, bh* og *kh, th, ph*; i Græsk kun for de sidste, χ, θ, ϕ , og for *ds, ks, ps* ζ, ξ, ψ ; i Latinen *f* for *ph*, *x* og *z* for *cs* og *ds*, og i de yngre Alphabeter ere disse tre, *f, x* og *z* næsten de eneste, der forekomme, medens de andre adspirerede og adsibilerede Lyd, saa ofte de forekomme, betegnes med sammensatte Skrifttegn.

Note. Vi forbinde *hj, hv, hr*, men derimod *kh, th, ph* ikke vilkaarligt, men fordi det tilkommende konsonantiske Element naturligen slutter sig til Konsonanten paa den Side, hvor den er lydbar, altsaa ved Spiranten og Semivokalen fortil, omvendt yed mutæ. Friere er *s* i sine Forbindelser, vi finde baade *ks (x), ts, ps* og *sk, st, sp* o. s. v., hvilket synes at tyde hen paa, at der i *s* ligger en betydelig vokalisk Bestanddeel, en Bestanddeel, som endog undertiden træder selvstændigt frem som en egen Vokal. Man sammenligne f. Ex. *scribere, stare*,

sperare, sponza med det provençalske *escrivere*,
 estar, esperar, esponsada; spatium, species,
 spiritus med det franske *espace*, *espèce*, *esprit*,
 o. s. v.

§. 6.

Men imellem alle disse konsonantiske Elementer see vi paa intet Sted nogen skarpt afskaaren Grændse eller fjendtlig Sondring, tvertimod optræde de alle som Yttringer af et eensartet Liv, kun under forskellige Former og paa forskellige Trin. Dette viser sig nu tydeligt derved, at ikke blot de Lyd, der tilhøre samme Organer, kun i forskjellig Udviklingsgrad, gaae over i og til hverandre, og ombyttes med hverandre, men at dette ogsaa skeer med de Lyd, som tilhøre forskjellige Organer, selv endog, ihvorvel sjeldnere, de meest udviklede, idet de forskjellige Organer, i deres yderste Nuanceringer berøre hverandre. Opfatte vi endelig begge de elementariske Lydgebeter under eet Overblik, og erindre os, hvad der ovenfor blev bemærket, at Vokalerne i deres største Udvikling, *i* og *u*, berørte Konsonanternes Gebet i *j* og *v*, og fremdeles, at enhver af Vokalerne i sin yderste Nuancering gaaer over til den nærmeste i samme Række, og endelig hvormange Berøringer Konsonanterne i deres laveste Udvikling, som Spiranter og Halvvokaler, efter hvad vi ovenfor have antydet, have med Vokalgebetet, saa see vi, at Vokalerne og Konsonanterne tilsammentagne udgjøre et organisk Hele, hvori ethvert Enkelt er en kun i Form og Grad forskjellig Yttring af det Liv, som rører sig i alle, som i sin

fremskridende Udvikling gaacer over i sit Næste, og ligesom bærer og understytter dette, saa at de alle tilsammentagne, efterat de mulige Udviklingsmomenter ere gjennemløbne, udgjøre et afrundet Hele uden Begyndelse eller Ende, det er, uden at vi blandt de enkelte Momenter kunne eftervise, hvilket der i og for sig er det første eller sidste. Spørgsmaalene herom ere reent historiske, knyttede til ethvert enkelt Sprogs særegne Udviklingsmaade, og vedkomme os altsaa ikke her. Men hvad der overhovedet bevirker, at i et Sprog flere, i et andet færre Lydelementer komme til Udvikling, er et Spørgsmaal, som vi paa et andet Sted ville forsøge at besvare.

Note. Sammenlign: βλέφαρον — γλέφαρον, κότε — πότε, λύκος — lupus, έπομαι — sequor, quisquam — quispiam, σπουδή — studium, σταδιον — spatium, hospes — hostis, ποτέ — ποκά, αντλαρε — ανclare, θήρ — φήρ — fera, άλλες — satis, ύπερ — super, arbor — arbos, έππορ — έππος, λείριον — lilium, φραγέλλιον — flagellum, latialis — latiaris, όδμή — όσμή, τύ — σύ, pulsare — pultare, σίς — θεός, ρόδον — rosa, δάκρυ — lacryma, odor — oleo, meridies — medius, auris — audio, πνεύμων — πλεύμων, pecunia — peculium, βέντιστος — βέλτιστος, moenia — pomocrium, δώνρον — donum, hespera — vespera, herba — φορβή, vulgare — promulgare, μήλα — βήλα, ύπνος — somnus, βούλομαι — volo, βιώω — vivo, βρέμω — fremo, βασκαίνω — fascino, magis — majus, quingenti — centum, hiems — χειμα, o. m. a. Det er maaskee overflødigt at bemærke, at de

her og paa andre Steder af samme Art anførte Exempler naturligviis kun have til Hensigt at paaminde Læseren, ikke at overbevise ved deres Masse.

§ 7.

Enhver enkelt af disse elementariske Lyd er nu i og for sig at betragte som et Halvt; først ved Forbindelsen af begge, af Vokal og Konsonant, fremkommer Lydindividuet — Stavelsen, der altsaa ikke er at ansee for en dobbelt Lyd, men for den meest enkelte og den egentlige Lydeenhed. Konsonant uden Vokal, Vokal uden Konsonant kunne ikke udgjøre nogen Stavelse, og hvor dette synes saa, der er stedse det ene Element gaaet tabt, en Forstyrrelse af det organiske Liv, hvis Aarsager og Betydning vi i det Følgende ville lære at indsee. Historisk at bevise dette vil vel i uendelig mange Tilfælde være umuligt; men vi ville i det Følgende dog kunne eftervise mange Phænomener, der understytte denne i Betragtningen af Elementernes Natur grundede Sætning. Ligesaalidet kunne to homogene Elementer, to Vokaler eller to Konsonanter danne en Stavelse, og vel at adskille fra den syllabiske Eenhed er den *diphthongiske*, hvorved to Vokaler eller to Konsonanter sammensmelte til en eneste vokalisk eller konsonantisk Dobbeltlyd, der i sig tydeligt forener begge Lyd, men uagtet denne Dobbeltthed dog i Stavelsen optræder kun som et enkelt Element. Muligheden af en saadan Forbindelse grunder sig paa den forskjellige Udviklingsgrad, paa

hvilken Elementerne findes, og det er aldrig Elementer af samme, stedse kun dem af forskjellig Rang, der saaledes kunne forbindes. Iblandt Vokalerne er det altsaa kun de meest uddannede og ligesom halvkonsonantiske *i* og *u*, der kunne forbindes med de andre mindre uddannede. Enhver Vokal udtales nemlig med en egen Aabning af Mundkanalen. Mellem to paa hinanden følgende maa altsaa nödvendigen opstaae et Gab — hiatus —, der danner den naturlige Adskillelse mellem begge, og udfyldes dette Gab med et ikkevokalisk, altsaa konsonantisk Element, da træder den i Naturen begrundede Adskillelse kun endnu tydeligere frem, f. Ex. a'e, a'o, e'a — ahe, aho o. s. v. Hvis nu, af de to sammenstödende Vokaler, den ene er et *i* eller *u*, saa følger det af disse to Vokalers halvkonsonantiske Natur, at de i det Öjeblik Forbindelsen med en Vokal indgaaes, eller rigtigere, for at den kan indgaaes, ligesom vende deres konsonantiske Side til, eller udfylde Gebetet med deres konsonantiske Bestanddeel. Af a'i, a'u, e'i, e'u o. s. v. opstaae altsaa: aji, eji, avu, evu o. s. v., eller graphisk afrundet ai, ei, au, eu o. s. v. Derimod kunne Forbindelser som aa, ae, ea, oe o. s. v., hvori ingen konsonantisk Bestanddeel er tilstede, ikke danne Diphthonger, og, naar de, som utallige Gange er Tilfældet, i de forskjellige Sprog udtales som enkelte Lyd, saa kunne vi deri ikke see andet end en graphisk ufuldkommen Maade at angive Nuancer af Vokallyden. Saaledes betegner *ae* (= *æ*), f. Ex. i *cædo*, *lætus*, ikke en Sammensmeltning af *a* og *e*, men *a* i en nuanceret

Tilnærmelse til *e*, *oe*, (= *ö*), f. Ex. i *coelum*, *proelium*, ikke en Sammensmæltning af *o* og *e*, men en Nuance mellem disse to Lyd, *ea* i det engelske snart et bredt *a*, som i: *heart*, snart en Lyd mellem *æ* og *ö*, som i *earth*, snart et *i*, som i *sea*, *dream*, snart et bredt *e*, som i *heaven*. Paa lignende Maade tjene da ogsaa *i* og *u* (ikke *j* og *v*) som graphiske Midler til at betegne vokaliske Nuancer, f. Ex. *ai*, *ei*, *oi* i det franske til at betegne *æ* (*taire*, *êteindre*, *étoit*), *au* til at betegne *aa* (*auberge*, *autel*) o. desl., men disse Forbindelser ere vel at adskille fra Diphthongerne.

§ 8.

Paa samme Maade som mellem Vokalerne, er ogsaa imellem Konsonanterne en diphthongisk Forbindelse kun mulig af de i Udviklingsgrad forskellige Elementer, altsaa kun af mutæ og de halv vokaliske spirantes og liquidæ. Idet nemlig en muta forbindes med en liquida eller spirans, vender denne sin vokaliske Bestanddeel til *k*, og f. Ex. *kj*, *kv* (= *g*), *tj*, *tv* maae nu i Analogi med de vokaliske Diphthonger tænkes opstaaende af *kij*, *kuv*, *tij*, *tuv*; *kr*, *gr*, *kl*, *gl* o. s. v. af *ker*, *ger*, *kel*, *gel* o. s. v. Derimod danne de homogene Konsonanter ikke Diphthonger med hinanden, Spiranter ikke med Spiranter, liquidæ ikke med liquidæ, mutæ ikke med mutæ, ikke heller liquidæ med spirantes, og Forbindelser som *kt* og *pt*, der f. Ex. i Græsk ikke ere sjeldne, kunne ikke betragtes som organiske, oprindelige, men som secundaire, uorganiske, fremkomne ved Elision af

en Vokal; en Sætning, der, om den endogsaa understyttes af mange Data, dog vel aldrig kan historisk bevises, men hvortil Analogi og Betragtning af Elementernes Natur ligefrem leder os hen.

Endelig kunne nu ogsaa konsonantiske Triphthonger (skr, stj, spl o. s. v.) finde Sted under de samme Betingelser, som de konsonantiske Diphthonger.

Disse vokaliske og konsonantiske Diphthonger danne nu en ny Udvidelse af de elementariske Lyd, men af en ganske anden Natur, end de ovenfor omtalte ved Adspiration og Adsibilation. Her finder en S sammensætning Sted af to vel mere og mindre, men begge dog bestemt uddannede Elementer, hist kun Afficering af et enkelt. *Ij, kv, tj, tv* o. s. v. kan hverken betragtes som et adspireret *k, t*, eller *j, v*, under en særegen nuanceret Indflydelse af Gane eller Tunge; men ene og alene som en Sammenløjning af to hver for sig bestemt uddannede Elementer.

Andet Kapitel.

Stavelsen. Ramp mellem det phonetiske og det intelligente Princip.

§ 1.

Med Stavelser, som den egentlige Lydeenhed, have vi fra nu af at gjøre. Betragtet fra et andet

Standpunkt som Udtrykket for Forestillinger og Begreber, kaldes Stavelsen *Ord*. Hvilket indre Sammenhæng, der er imellem Lyd og Betydning, og hvilken Kraft det er, som knytter den ene Stavelse til den anden, saa at Fleerstavelserordet fremkommer, ere Spørgsmaal, som vi paa dette reent phonetiske Standpunkt, hvorpaa vi endnu befinde os, ikke kunne tænke paa at besvare. Til hiint første Spørgsmaal ville vi komme tilbage i det sidste Afsnit af Lydlæren, og Undersøgelsen heraf vil danne den naturlige Overgang til Betragtningen af Sprogets intelligente Side. Den anden Undersøgelse vil forekomme senere, som en nødvendig Deel af Læren om Orddannelsen, der ganske er et Udtryk af Intelligentens. Her have vi for det første blot at betragte, hvad Indflydelse Stavelserne, som blotte Lyd betragtede, öve paa hinanden, idet de forbindes.

Det er et naturligt og under al organisk Livsyttring bestandig mödende Phænomen, at, naar to individuelle Kræfter komme i Beröring med hinanden, da opstaaer en gjensidig Paavirken, en Kamp, hvori den ene søger at overvælde den anden, at drage den ind med i sin Sphære, at assimilere sig den, eller at fortrænge, udstöde den, hvis en naturlig Modstræben hindrer Assimilationen. Hvilket af Individuerne der skal gaae af med Sejeren, beroer deels paa Kraftens Störrelse, deels, og ofte endnu mere, paa de tvende Kræfters Stilling til hinanden. En saadan gjensidig Kamp, en saadan Assimilation, hvor eensartet Natur tillader den ene Kraft at optage den anden i sig, en

saadan Repugnants, hvor modstræbende Naturer frastøde hinanden, afspejler sig i Sprogene i Udviklingen af det phonetiske Princip, og det er Phænomenerne i denne Kamp, som vi her have at forfølge.

Men disse Phænomener træde mere frem i enkelte, i de forskjellige Sprog adspredte, end i sammenhængende, overalt tilbagevendende Rækker. Thi allerede tidligt mødes det phonetiske Princip fjendtlig af et andet, og hindres og indskrænkes i sin frie Udvikling af dette, nemlig det intelligente. Hvad Betydning oprindeligviis Lyden har havt for den Talende, er et Spørgsmaal, vi her lade ubesvaret; men om vi endogsaa gaae ud fra den Forudsætning, at Lyden oprindeligviis har en saadan, saa er dog saameget tydeligt, at Lyden stedse taber i Selvstændighed, idet den stedse mere og mere bliver et blot tjennende Medium for Tankens Udtryk, ja allerede snart i mange og maaskee de fleste Tilfælde, faaer Udseendet af ganske vilkaarlige Tegn, der kun for saavidt have nogen Betydning, som Menneskene til dem have villet knytte deres Forestillinger. I denne ulige Kamp mellem Intelligentsens Fordringer og de i Lyden nedlagte naturlige Kræfter, have naturligviis disse sidste, eller hvad vi ovenfor have kaldt det phonetiske Princip, maattet bukke under. Intelligentsen har overalt gjennemtrængt Massen, men idet denne saaledes er bleven hævet op til et højere Standpunkt, har den maattet give Slip paa en selvstændig, i sit eget Væsen grundet, Udvikling. — Fuldkomnest i phonetisk Henseende maatte det Sprog ansees for at være, som

havde forstaaet at forlige Intelligentsens Fordringer med den størst mnlige Frihed i Lydprincipets ejendommelige Udvikling; men de enkelte Træk heraf ere i alle Sprog, selv de meest begavede, saa faa, og saa afbrudte, at det synes højst misligt efter dem at ville afveje og bestemmè deres Fortrin for hinanden. Men hvor faa og svage disse Træk end ere, ere de dog altid tilstrækkelige til at eftervise Tilstedeværelsen af et organisk Liv.

§ 2.

Sammenholde vi en Række af Ord, hvori Stavelser, som vi med Vished kunne ansee for identiske, komme i forskjellige Beröringer med andre, f. Ex. ἔκρυβε, κρύπτω, ἐκρύφθην, λέγω, λεκτεόν, ἐλέχθην, addo, attingo, afficio, arrigo; subeo, suppono, sufficio, surripio, συντάσσω, συλλέγω, συββάπτω, συμβάλλω, συγχέω, συζυγία, insto, impedio, illido, immineo, irrigo, τείχες, τείχη, τιμάω, τιμῶ, μισθόειν, μισθοῦν, ἀποτέμνω, ἀπέταμον, o. desl.; saa see vi, hvorledes een og samme Stavelse under forskjellige Beröringer med andre Stavelser meer eller mindre omdannes og modificeres af disse. I alle disse Tilfælde udtaler sig nu i Sproget en Stræben efter ad reent phonetiske Veje at forlige det ueensartede, en Stræben, der endogsaa ofte ytrer sig som Sands for Vellyd*), Euphoni. At kalde disse

*) Sædvanligt er det at udlede Lydforandringerne i Almindelighed af denne ene Kilde, men uden Tvivl urigtigt. De have vistnok en lang dybere Rod. Tvertimod synes

Phænomener tilbage til Regler er kun muligt i de enkelte Sprog, i hvilke de optræde med mere Fasthed og Konseqvents, som f. Ex. i det græske. (Til dette og til det latinske, som heri kommer det nærmest, ville vi derfor i det Følgende holde os. De germaniske Sprog tilbyde langt færre Exempler, ligesom i Almindelighed alle yngre Dialekter.) Saasnart overhovedet et Skriftsprog danner sig, faaer det intelligente Princip i dette en mægtig Støtte til at modarbejde det phonetiske, der nu ikke blot hemmes i sin frie Udvikling, men endog ofte paa en Maade gjør Tilbageskridt, idet Hensyn paa Etymologi, Derivation, Slægtskab, hvad enten nu dette er virkeligt eller indbildt, ved Hjælp af Skriften fastholder det i Öjeblikket bestaaende, eller vel endogsaa tilbagekalder ældre, formeentlig rigtigere Ordformer. Talesproget konformerer sig vel langsomt og partielt, men dog stedse mere og mere, efter Skriftsproget. Kun i den lavere Sphære, i Folkesproget, fortsættes Lydudviklingen uforstyrret af Hensyn, og hvad der i Almindelighed vrages som blot Depravation, og skjældes som Følge af Slövhed og Ligeegyldighed, har en langt dybere Betydning, og vilde under en mangesidig og grundig Sammenstilling, kunne afgive de interessanteste Bidrag til denne Side af Sprogens Betragtning.

§ 3.

Gaae vi nu over til at betragte Phænomenerne

den euphoniske Sands kun i de færreste Sprog at være kommet til Klarhed og Bevidsthed.

i det Enkelte og det først de Tilfælde, hvori de konsonantiske, dernæst de, hvori de vokaliske Bestanddele af to forskjellige Stavelser umiddelbart berøre hinanden, saa see vi, at af to Konsonanter den sidste undertiden ligefrem forandrer den første til en Gjentagelse af sig selv, som naar det liquide ν foran de beslægtede λ , μ , ρ forandres til disse; β , π , φ foran μ gaae over til dette, og altsaa fuldkommen assimilerer sig dem, eller ifører sig deres Egenskab og Art af Udvikling; som naar blandt mutæ i Græsk og tildeels ogsaa i Latinen kun *tenuis* staae forved *tenuis*, *mediæ* forved *mediæ*, *adspirata* forved *adspirata*, hvorved da ligeledes en fuldstændig Assimilation finder Sted, skjönt af en anden Art, end den først nævnte.

Hyppigere indtræder en mindre fuldstændig Assimilation, hvorved en Konsonant blot modificerer den foregaaende Lyd, og ligesom bringer den sin Sphære nærmere, uden ganske at drage den ind deri, som naar ν foran γ , κ , χ , ζ forandres til γ , foran β , π , φ , ψ forandres til μ o. s. v.

Hvor ingen saadan Assimilering finder Sted, tillader Sproget sig vel endog ganske at udstøde det ene Element. Saaledes bortfalder δ , τ , θ , ζ foran σ , ν foran σ og ζ o. s. v.; og dette Træk synes nærmest at kunne udledes af en skjærpet, *euphonisk Sands*, eftersom *ds*, *ts*, *ns* o. s. v. ikke i og for sig ere uforligelige, og af andre beslægtede Sprog tidt nok forbindes uden Anstød. Iøvrigt hører dette Phænomen vel stedse til de sjældnere, da det altfor ofte strider mod

Hensynet til Derivation og Analogi, og om endog Talesproget udstöder Konsonanten, fastholder dog Skriftsproget den, som f. Ex. hos os i: bidsk, gridsk, smidske, hvor i Udtalen intet *d* höres.

§ 4.

Betragte vi nu de Tilfælde, hvori de vokaliske Bestanddele af to Stavelser stöde sammen, da have Phænomerne her tildeels et andet Udseende. Blödere og mindre individuelt uddannede, end Konsonanterne, flyde Vokalerne let over i hinanden, saaledes at den ene ganske taber sig i den anden, som f. Ex., naar i det Græske en lang Vokal eller en Diphthong opsluger en forangaaende eller efterfølgende kort Vokal uden at undergaae nogen Forandring, eller naar en kort Vokal optager den forangaaende korte i sig, og derved selv bliver lang, eller og saaledes at ved Sammensmeltningen af begge en tredje lang Vokallyd fremkommer, som f. Ex. naar *εα* sammentrækkes til *η*, *εε* til *η* eller *ελ* o. s. v. Iövrigt er ogsaa denne Vokalsammentrækning egentlig kun uddannet i det græske Sprog, og igjen her kun gjennemført i den attiske Dialekt, og forekommer ellers kun sporadisk.

I alle disse Tilfælde finder Indvirkning paa hinanden kun Sted under en umiddelbar Beröring, men sammenligne vi Ord, som: ago egi, do dedi, facio feci, cado incido, lædo illido, humus humilis, ebur eboris, nomen nominis; — fremdeles: kalt Kälte, Baum Bäume, Strom, Ströme, Horn Hörner, Fuss Füße, Druck drücken, zart zärtlich, Grund gründlich,

Noth nöthig; eller Nat Nætter, glad Glæde, Fod Födder, Rød Rödder o. a. desl., saa see vi her Exempler paa, at en Vokal, uagtet en mellemkommende Konsonant, indvirker paa en anden Vokal, sædvanligst en efterfølgende Vokal paa den foregaaende, idet den ligesom schatterer eller nuancerer denne, eller, for at bruge et derom sædvanlig antaget Udtryk, bevirker dens *Omlyd*. At kalde disse Phænomener tilbage til Regler er i de fleste Sprog maaskee umuligt. Fleest Exempler tilhyde de germaniske Sprog og blandt disse især det islandske. Grimm opstiller her som Regel for Omlyden: *i* forandrer et foregaaende *a* til *e*, *u* (*o*) til *y*, *á* til *æ*, *ó* til *ö*, *ú* (*uv*) til *ý*, *au* til *ey*, *jö* til *i*; *u* derimod *a* til *ö*, men paa andre Vokaler över det ingen Indflydelse; (altsaa: *dagr* dat. *degi*, *full* — *fylli*, *þráðr* dat. *þræði*, *sunnr* eller *sonr* — *syni*, *fótr* — *fæti*, *hús* — *hýsi*, *skjöldr* — *skildi*, *hjarta* — *hjörtn*, *andi* — *öndum*) og saa dybt anseer han denne Omlyd for at være begrundet i Sproget, at han troer sig berettiget til at betragte ethvert *i* og *u*, der ikke virker Omlyd, for uorganisk. I en anden germanisk Dialekt, i det Gammelhöjtydske, har den samme Lærde forfulgt Omlydens historiske Udvikling. Den indfinder sig her först lidt efter lidt. I *nomina propria*, som forekomme hos romerske Skribenter, findes den endnu ikke, saaledes ikke heller i Monumenter fra det 7de og 8de Aarhundrede. Vel derimod i det 9de; dog ere Phænomenerne for faa og

*) Deutsche Grammatik Ister Th. p. 303; cf. Rasks Anvisning till Isländskan p. 42 sqq.

hos de forskjellige Skribenter for lidet overensstemmende, til at der kan afvindes dem nogen almindelig Regel.

Hyppigere frembyder Sprogens Historie Exemp-
ler paa Omlydens gradvise Aftagen og endelige Un-
dergang, som f. Ex., allerede tidligt i det hollandske
og engelske*). I andre af de yngre Dialekter f. Ex.
den nytydske og danske har den tildeels vedligeholdt
sig, ja selv paa en Maade udvidet sig, men dens Til-
stedeværelse her er en ganske uorganisk.

Sjeldne ere i alle Sprog saadanne Tilfælde, i
hvilke en Vokal, ikke som i de foregaaende schatterer
eller nuancerer den foregaaende Vokal, men ganske
drager den over i sin Kreds og assimilerer sig den.
Af det Gammelhöjtydske har Grimm**) anført et Exem-
pel paa en saadan gennemført Assimilation: *bittaran*
amarum, *bitteres amari*, *bittiri amaritudo*, *bittoro amaræ*,
bitturu amara. Men en saadan Assimilation mod-
sætter sig Hensyn paa Afstamning, Tydelighed, relativ
Forstaaelighed, og dette Phænomen naaer derfor al-
drig nogen Fasthed.

*) Grimm d. Gr. 1. p. 484 og 512.

**) D. Gr. 1. p. 118.

Tredie Kapitel.

*Ordet — det intelligente Principis fuldkomne
Overvægt.*

§ 1.

De Phænomener, som vi hidtil have søgt at sammentrænge under et Overblik, vare alle de naturlige Følger af Lydindividuernes, Stavelsernes umiddelbare Berøring med andre Ord, de vare reent phonetiske, og det intelligente Princip fremtraadte bestandig, som det, der hemmede, indskrænkede, forvirrede det phonetiske Liv; snart ville vi see en Række af Phænomenener i det phonetiske Gebet, der ikke udspringe af Lydenes egen Natur, men ligesom paatvinges dem af et fremmed Princip.

Stavelserne, de egentlige Lydindividuer, udgjøre Sprogets Grundlag, dets Materiale, hvortil Forestillingen, eller overhovedet alt, hvad Intelligentsen vil udtrykke, knyttes. Fra et tænkeligt ældste Standpunkt var ethvert Sprog et Stavelssprog, det er, et Eenstavelssprog, og ethvert Ord et Eenstavellesord*). Men paa dette Standpunkt bliver Sproget ikke længe staaende. Snart føler Sproget, for adæqvate at betegne

*) Den nødvendige Limiteren af denne Sætning, ligesom dens nærmere Forklaring, vil forekomme nedenfor.

sine Forestillinger, en Trang til at samle flere af disse Stavelser til Eet, og fastholde det saaledes Forbundne, som et Individuum. Paa denne Maade opstaaer Fleerstavelserordet. Stavelserne er nu ikke længer den højeste Eenhed i Sproget; Ordet staaer over den, og med Hensyn til Ordet er Stavelserne kun at betragte som dets Element. Fra nu af drejer hele Sprogets Virksomhed sig om Orddannelsen. Men Ordet er ganske Intelligentsens Værk, og Intelligentsen følger i at danne det sine egne Love; Lyden er blot tjenende, berøvet al Selvstændighed. Af vilkaarligen sammensatte Enkeltheder vil Intelligentsen danne et afsluttet Hele, og nu udstødes, indskydes, forandres, omsættes de enkelte Bestanddele af Lydene overensstemmende med de Anskuelse af Hensigtsmæssighed, Eenhed, Proportion, Vækklang, som den selv har dannet sig, og som den nu, blot betænkt paa at fremme sine egne Hensigter, hensynslöst paatvinger Lydene. Herved bliver nu Stavelsernes oprindelige Beskaffenhed mangfoldigen forandret. Dog skee ikke alle Forandringerne strax eller paa een Gang, men først efterhaanden. Sammenholde vi da samme, saaledes som de efter længere Tidsintervaller gestalte sig i samme eller nærbeslægtede Ord og Sprog, saa see vi, hvorledes enhver Periode har berøvet dem sit, hvorledes det Materielle i Ordet bestandigen bliver mindre og mindre af Omfang, og ligesom staaer i omvendt Forhold til den stedse tiltagende Udvikling af Ordets geistlige Liv*).

*) Hvorledes det enkelte Ord har gestaltet sig ved sin Til-

Ville vi med eet Udtryk karakterisere Sprogets Virksomhed i denne Retning, kunne vi kalde det en Stræben efter at koncentrere Lydmassen. Af de flere Stavelser, hvoraf Ordet bestaaer, fastholder Sproget een, som det med Rette eller Urette erkjender for den betydningsfuldste, i dens oprindelige Reenhed, eller i al Fald i den Schattering, som de nærmeste Stavelser kunne have kastet paa den, og denne udhæves ved Betoning (Accenten); de övrige slutte sig til denne som accessoriske og tjenende, og da de udtales med svagere Betoning, svækkes de efterhaanden mere og mere især i deres vokaliske Bestanddele, og falde ofte endogsaa reent bort, saa at det oprindelige Fleerstavelsesord meget ofte efter et længere Tidsrums Forløb, er blevet ligesom sammentrængt til en eneste Stavelse, og gestalter sig som Eenstavelsesord, en Art af Ord, der dog vel maa adskilles fra hine oprindelige Eenstavelsesord, der i de allerfleste Sprog kun ere at betragte som ideelle eller blot tænkelige.

Spørge vi nu fremdeles om den egentlige Betydning af Sprogets Stræben efter at koncentrere Lyd-

blivelse eller første Dannelse, om allerede da noget af dets Bestanddele har undergaaet Forandring, og hvormegen, er noget, som vi vel ikke i et eneste Tilfælde historisk kunne eftervise. Ordnes primitive Former maac vi ansee for fuldkommen tabte for os. Men naar vi forfølge Ordene i en Række af sekundaire Dannelser, og naar vi i disse tydeligen see, at Sproget stedse har villet det samme, og villet det paa samme Maade, saa ere vi berettigede til at overføre Analogien fra de sekundaire Dannelser til de primitive.

massen, saa see vi deri en Yttring af den reent kunstneriske Maade, hvorpaa Sproget omgaaes med sit Stof. Det gaaer ud paa at danne et Medium for Forestillingens Udtryk, og alt hvad der til denne Hensigt synes uvæsentlig eller dog mindre væsentlig, træder tilbage for og underordnes det væsentlige. Den samme kunstneriske Sands viser sig ogsaa paa andre Maader. Ligesom Sproget her paa en indirekte Maade udhæver Hovedstavelsen, nemlig ved at svække de øvrige, saaledes søger det ogsaa direkte at hæve den, idet det ved Tilsætninger forstærker dens Lyd. Men om ogsaa Phænomenerne af denne sidste Art i mange Tilfælde krydse den førstnævnte Art af Phænomener, og modarbejde deres Indvirkning, ere hine dog i Antal saa meget hyppigere og i Væsen saameget virksomere, at det uden Sammenligning er dem, der konstituere hele Lydsystemets Retning. Fremdeles aabenbarer Sproget ogsaa ofte en Omhu for i Ordets Dannelselse at frembringe et rigtigt Forhold, f. Ex. imellem de konsonantiske og vokaliske Elementer, en Sands for Velklang, Euphoni, og om nu endogsaa Sproget i hele denne sin Virksomhed røber en Misforstaaen af eller en ikke Agten paa Stavelsernes oprindelige Gehalt, og ikke kan frikjendes for Vilkaarlighed og Egenmægtighed, saa maa vi erindre, at vi i at vurdere Sproget i denne Henseende, egentlig kun have at betragte, hvorledes det forstaaer at bruge sit Stof til at opnaae sine Hensigter, og ikke, om det i at benytte Stoffet, overholder og bevarer dettes Ejendommelighed,

At forbinde begge disse Ting, hvad der vilde være det fuldkomneste, er Sprogene ikke givet.

Som flad og nygtern troe vi nu med Grund at kunne afvise den Anskuelse, der udleder denne af Orddannelsen følgende Svækkelse af Lydsystemet, og navnlig, Formindskelsen af Lydvoluminet, af Slægternes stedse tiltagende Magelighed og Sløvhed. Et større Beviis paa Sløvhed vilde det være, om enhver yngre Slægt bevarede det af Fædrene dannede Sprog netop i den samme Brede, i hvilken den modtog det, ifald ellers en saadan Fastholden af det overdragne enten i dette Tilfælde er tænkelig, eller overhovedet i nogensomhelst Retning af den menneskelige Aands Virksomhed lader sig eftervise eller tænke. Men vistnok gives der en Svaghed og Sløvhed, som forhutler Sproget, f. Ex. Barnets og den Imbeciles; men denne er Individets ikke Slægtens, eller yttres sig i al Fald hos et vist Folk i en vis Periode, men ingenlunde som noget permanent i Slægternes Liv.

§ 2.

Förend vi nu gaae over til at betragte de forskellige Phænomener, der vise sig ved Orddannelsen i det enkelte, ville vi her foreløbigen og i Sammenhæng med den ovenfor givne almindelige Udsigt, opstille en Række af Exempler paa disse Phænomener i Almindelighed, for at give ligesom et anskueligt Billede af det Hele. Vi vælge hertil ikke Exempler hentede fra et enkelt Sprog, ihvorvel den hele Orddannelsesproces virkeligen gjentager sig indenfor ethvert

hvilket som helst givet Sprogs Grændser, og altsaa maatte kunne tydeligen eftervises i ethvert Sprog, forudsat at det havde levet et ikke altfor kort Liv; men vi foretrække hellere at hente Exx. fra hele Sprogklasser (i det Følgende fra de romaniske og germanisk-skandinaviske, foruden enkelte Exempler paa Ord, som ved Laan eller Adoption fra disse eller andre Sprog ere gaaede over i begge Klasser af Sprog), dels fordi Sammenstillingen derved i hvert enkelt Tilfælde nødvendigviis falder rigere ud, dels fordi det kun derved tydeligt kan vise sig, hvorledes Orddannelsen paa den ene Side er at betragte som Individets Værk og permanent, paa den anden som Slægternes Værk og periodisk. Næmlig imellem enhver nye Ordform og den nærmest foregaaende ligger egentlig en heel Række af Former, der ere ligesaa mange Angreb paa det Bestaaende, og Forsøg til det Nye. Disse tilhøre nu Individet, eller i al Fald enkelte Kredse af Individer, ikke hele Slægten og have ingen fuld Existents i Sproget. Først da, naar meer eller mindre voldsomme Bevægelser i Slægternes Liv omstyrte det Bestaaende og aabne Vejen for det Nye, gjør det længe gjærende og fra mange Sider forberedede sig gjældende i Masse, og et nyt Sprog udvikler sig af det gamle*) tilsyne-

*) Hvorledes Sprogene i saadanne Overgangsperioder ligesom komme i Vildere med sig selv, forsøge meget og igjen lade det fare, og først lidt efter lidt komme til større Fasthed, derpaa frembyde de skriftlige Monumenter fra disse Perioder mærkelige Exx. Saaledes fremviser f. Ex. det Gammelfranske i sin Udvikling af det Proven-

ladende paa en Gang, men i Virkeligheden lidt efter lidt og gradeviis, paa samme Maade, som vi see Livs-udviklingen foregaae i alle andre Forhold.

Sammenlign altsaa: ἔλεημοσύνη, ital. limosina; sp. limosna; portug. esmola; fr. aumône; eng. alms, Almosen, Almisse — ἐπίσκοπος, ital. vescovo; sp. obispo; port. bispo; fr. évêque; eng. bishop, Biskop, Bisp — κυριακή eng. church, Kirke — διάκονος, ital. decano, eng. deacon (dissyll.) og dean (monosyll.) Dekan, Degn — ἄγγελος, sp. angel; port. anjo; romansk anguel; fr. ange — διάβολος, ital. diavolo; fr. diable; eng. devil, Teufel, Djævel — moneta, sp. moneda; port. moeda; fr. monnoie; eng. money, Münze, Mynt, — insula, ital. isola; sp. isla; port. ilho; fr. isle. — oculus, ital. occhio; sp. ojo; port. olho; rom. oel; fr. oeil, — magister; ital. maestro; fr. maître; eng. master, — civitas; fr. cité; eng. city, — oleum fr. huile;

çalske, en Affødning af det Latinske, næsten paa een og samme Tid Formerne: nef, neif, noif-neige; aigue, eve-cau; paroler, paller, paler-parler; carn, charn, charc-chaire; poer, pooïr, pover, pover-pouvoir; haber, haver, haveir, aver, aveir-avoir; avum, avom, avon, avomes, avommes-avons; estar, star, ester, estre, iestre être; sum, sumcs, somes, sons, sucmes-nous sommes, i den meest brogede Forvirring brugte imellem hinanden. Ofte søger Sproget at redde sig ud af Forvirringen ved at tye tilbage til sit Udspring og ligesom reconstruere ved en Tilnærmelse de tabte oprindelige Former, see i samme Sprog: ome, hons, hon-homme af homo; onor, enneur-honneur af honor; dampner-damner af damnare; croiz-croix af crux; colons-colombe af columba; pes-paix af pax; vo, no-vous, nous af vos, nos, o. s. v. Mange analoge Træk tilbyde de følgende Sammenstillinger.

eng. oil, — punctum; ital. punto; fr. point; eng. point (monosyll.) spiritus; fr. esprit; eng. spirit.

Gothisk Aortha, gammelhöitydsk Erda, angelsaxisk Eorda, islandsk jörð, dansk Jord, eng. earth (monosyll.)

gth. Weralt, mellemhöitydsk Werlt, gammelsaxisk, Worola, ags. Weruld, isl. veröld, eng. world, d. Verd(en).

gth. Vato, gth. Watzer, gs. Water, isl. vatn, d. Vand.

gth. Likhamo, isl. líkami, d. Legeme.

gth. Haubith, gth. Haupt, mhl. Haubet, isl. höfuð, svensk: Hufvud, d. Hoved, eng. head (monosyll.)

gth. Heirto, gth. Herza, ags. Heorta, isl. hjerta, d. Hjerte, nt. Herz, engl. hearth (monosyll.)

gth. Ango, gth. Auka, ags. eoga, isl. auga, sv. Öga, d. Öje; eng. eye (monosyll.)

gth. Auso, gth. ora, ags. care, isl. eyra, d. Öre, nt. Ohr, eng. care (monosyll.)

gth. Tuggo, gth. Zunka, nt. Zunge, isl. tunga, d. Tunge eng. Tongue (monosyll.)

gth. Seivala, gth. Seola, ags. Savel, isl. sál, eng. soul (monosyll.) nt. Seele, d. Sjæl.

gth. Liuhath, gth. Liobt, isl. ljós, sv. Ljus, d. Lys, nt. Licht, eng. Light.

gth. Steirno, isl. stjarna, d. Stjerne, nt. Stern, eng. star.

gth. Pluomo, ags. blosma, isl. blómstr. d. Blomme, Blomst, nt. Blume, eng. bloom.

gth. Triu, ags. treov, isl. tre, sv. träd, d. Træ, eng. tree. (monosyll.)

ghl. Apful og Epfili, isl. epli, nt. Apfel; d. abild, Æble, eng. apple.

ghl. Huuz. ags. Hnyt, mlt. Nuz, nlt. Nuss, eng. nut. d. Nöd.

ghl. Habaro, gs. Havarö, isl. hafri, d. Havre, nt. Haber.

ghl. Roggo, nt. Roggen, d. Rug, eng. rye. (monosyll).

ghl. Araweiz, nt. Erbse, d. Ert.

Hvad iövrigt Sammenhængen angaaer mellem de forskjellige Former af eet og samme Ord, da er denne meget forskjellig. Hvor Ordets forskjellige Former ere hentede fra et og samme Sprog, eller fra en moderne Afödning af et antikt Sprog f. Ex. i det foregaaende fra det gammeldydske og nytydske, fra det Latinske og italienske, islandske og danske, der er enhver Form af Ordet at betragte som dannet over og efter den nærmest foregaaende, og som kommende af denne, saaledes af stare kommer det gammelfranske estre og af dette igjen og ikke af stare, kommer ètre, af habere, gmfr. avoir og af dette igjen nfr. avoir.

Hvor derimod de forskjellige Former af eet Ord ere hentede fra de forskjellige beslægtede Sprog eller Dialekter, der ikke staae i et saadant Kontinuitets Forhold til hinanden, men ere forskjellige Skud af den samme Stamme, f. Ex. det italienske og franske, det svenske og danske, der er Sammenhængen en ganske anden. Det vilde være urigtigt at sige at det franske épouse er dannet af det italienske sposa og dette igjen af det latinske sponsa, eller det danske Lys af det svenske Ljus, og dette igjen af det islandske

Ijós, da dog saavel épouse som sposa er dannet af sponsa, saavel Lys som Ljus af Ijós, men kun paa forskjellig Maade. Alle de saaledes beslægtede Sprog — Söstersprog — have et fælleds Materiale at bearbejde — Modersproget — uafhængigt af hinanden, skjönt naturligviis med mange gjensidige Beröringer. Alle afspejle de i Behandlingsmaaden deres egen Individualitet. Det ene af de afledte Sprog viser større Sands for Vokalismen, det andet for Konsonantismen, det ene bruger mere Adspiration, det andet mere Assibilation; det ene bortkaster hurtigere, det andet langommere, hvad det ikke indseer Nyttens af o. s. v. Ethvert enkelt Ord i ethvert af Sprogene er saaledes at betragte som det nödvendige Resultat af den individuelle Behandlingsmaade af det givne Stof, og staaer kun forsaavidt i Beröring med det tilsvarende Ord i Söstersproget, som de have et oprindeligt Udspring tilfældes. Den større eller mindre Lighed er fra dette Standpunkt noget ganske tilfældigt. — De enkelte Tilfælde, i hvilke et Ord ved Laan- eller Adoption gaaer fra et Sprog over i et andet, forandre naturligviis ikke Sagen.

§ 3.

Gaae vi nu over til at betragte Orddannelsens Phænomener i det enkelte, saa have vi allerede i det Foregaaende henført dem til to Klasser, i hvilke begge den samme kunstneriske Sands for Eenbed ytrede sig, men paa forskjellig Maade. Den ene understötter Hovedstavelsen, der allerede udhæves ved

Betoningen, i dens naturlige Supremati, ved at svække de övrige Stavelser, den anden understötter Hovedstavelsen umiddelbart ved at föröge og förstärke dens phonetiske Materiale. Vi kunne i at behandle det enkelte være saameget kortere, da vi ofte kunne stötte os paa de Rækker af Exempler, som i det Foregaaende ere opstillede. — Först altsaa blive fornemmelig Vokalerne, som de mindst uddannede og mindst betydningsfulde af Lydelementerne, svækkede; *a, i, u*, de i phonetisk Henseende meest uddannede iblandt dem, gaae over til *e* og *o* (see i det Foregaaende især Overgangene fra det latinske til det franske, og fra det islandske til det danske), og falde ofte endog reent bort, sjeldnere i Begyndelsen (aphæresis) og Slutningen (apocope) af Ordet, f. Exx. i θέλω ἐθέλω, καίνομαι ἐκαίνομαι, στράπτω ἀστράπτω, δύρομαι ὀδύρομαι, δόδοντες, ἐρεύγω ructo, ut uti, die, duc, fac, fer, tribunal, cochlear o. a. dsl.; langt oftere i Midten af Ordet (syncope), ligesom i Orddannelsens Trængsel, f. Ex. nauta, tegmen, lamna, for navita, tegumen, lamina, ullus, villum, libellus, med konsonantisk Assimilation, for unullus, vinulum o. s. v.; sammenlign Overgange fra det latinske til det franske som: sæculum siècle, humilis humble, numerus nombre o. s. v., eller de i tydsk og dansk Flexion saa hyppige Synkoper af *e**). Af Konsonanter udstödes især Spiranterne *h, j, s, v*,

*) Omfanget af disse Phænomener viser sig kun ret tydeligt deri, at de yngre Ordformer og overhoved de yngre Sprog i Almindelighed ere rigere paa Konsonanter, de ældre paa Vokaler.

som de iblandt Konsonanterne mindst uddannede, og en Stavelse, der bestaaer af en Spirant med Vokal, bortfalder ofte heel, som: amarim, amassem for amaverim, amavisssem, dixti, scripsti, ausim for dixisti, scripsisti, ausus sim, prendo, præbeo, vemens forprehendo, præhibeo, vehemens o. fl. dsl.

Alle disse Tilfælde, hvori Lyden svækkes eller bortkastes, finde naturligviis kun da Sted, naar Sproget ikke anseer Lyden for nødvendig til Betegnelsen af Begrebet eller dets Modifikation. Hvor det modsatte er Tilfældet gaaer Intelligentens netop ud paa at bevare dem med stor Omhu. Saaledes overholdes f. Ex. Kasusendelserne i Latinen og Græskene ligesaa fuldkomment, ja endog strengere, end selve Hovedstavelsen, og bortfalde aldrig, førend naar Sproget i sit Forfald taber Bevidstheden om deres Betydning, eller Ordet gaaer over i et andet Sprog, der ikke har Kasusendelser. Ja Flexionsendelsen beskytter endog ofte den øvrige Deel af Ordet mod voldsomme Forandringer, som Sammenligningen af Ordenes Former i casus recti og casus obliqui tydeligt viser: f. Ex. λεων, λεοντος, χαιρεις χαιριεντος, lac lact-is, iter itiner-is, supellex supellectil-is.

Den anden Klasse af Phænomener gaaer ud paa umiddelbart at hæve Hovedstavelsen ved at forstærke dens Lyd ved Tilsætning, fornemmelig af en Spirant, som f. Ex. ovenfor under Spiranterne, men ogsaa af liquidæ og mutæ. Saaledes forstærkes i den græske Vokallexion de oprindelige Former ved Tilsætning af σ, ν, τ, σκ o. s. v. f. Ex. ὄσ-ω, κάμν-ω, δάκν-ω, τύπτ-ω,

γηράσκ-ω af de gamle Former ὀδ, καμ, δακ, τυπ, γηρα; saaledes understøtter det Franske ofte den Stavelse, som har Tonen, med et tilføjet *d*, som i criard, pillard, mouchard, vicillard af crier, piller, moucher, vieil, eller forstærker et *n* finale ved i Udtalen at føje et *g* dertil, som dog Skriftsproget ikke optager, f. Ex. action, façon, compagnon; saaledes siger Tydsken: Schlag, schwach, schwimmen, vi Slag, svag, svømme; — hine Schlacht, todt, Nacht, vi: Slag, död, Nat o. s. v. o. s. v. Hyppigere endnu skeer Forstærkelsen derved at ikke nogen ny Konsonant indskydes, men den, der er, fordobles — Geminatio —, især skeer dette nu igjen ved liquidæ, og i Græskan f. Ex. er det i Reglen kun disse og σ (τ), som gemineres, men ogsaa ved mutæ, som aula og olla, mile og mille, numus og numinus, narro og narus, succus af sugo, littera og litera; Skib Skipper, dyb dypper, Lag lægger, Drag trækker o. s. v.

Ofte udhæves og forstærkes Hovedstavelsen ved en syllabisk Forøgelse, idet dens Begyndelseskonsonant gjentages med en indskudt Vokal f. Ex. τί-θημι, δί-δωμι, γι-γνώσκω, πι-πράσκω, μι-μνήσκω, eller λέ-λυκα, μέ-μονα, γέ-γραφα, τέ-τυφα; ligesaa mo-mordi, tu-tudi, te-tigi, pe-pendi, ce-cidi. I det tydske Sprog forekommer paa en hermed analog Maade kun Stavelsen *ge* som i: genug nok, gering ringe, Gesang Sang, Getümmel Tummel, Gefühl Følelse, ge-lobt, ge-mordet, ge-neigt, ge-raubt, ge-täuscht, ge-kauft, ligesom hos os i de fra Tydsken laante Ord, som i: Gevinst, gesvindt, Gesandt, Gehæng o. fl. dsl. Disse og lignende Til-

væxter, hvormed Intelligentsen oprindeligviis ikke synes at have tilsigtet andet, end i Almindelighed at hæve Hovedstavelsen, benytter den nu sidenefter paa mangfoldige Maader i den speciellere Orddannelse eller den grammatiske Flexion, og hvad der i det enkelte Sprog oprindeligen kun er adspredt og enkeltviis tilstede, har den ofte uddannet og gennemført i analoge Rækker. Saaledes har f. Ex. det græske Sprog udviklet denne her sidst nævnte syllabiske Forøgelse, hvoraf vi ogsaa saae Spor i det latinske og tyske, til et stadigt og gennemgaaende Moment i dets Verballflexion. Men det maa her være nok blot at gjøre opmærksom derpaa; vi ville siden, naar vi afhandle Orddannelsen fra dens logiske Side og Udviklingen af de grammatikalske Former, komme til nærmere at betragte dette*).

§ 4.

Alle disse naturlige Midler til i Orddannelsen at bevirke Udtryk og Effekt, finde vi at Sprogene be-

*) Som foreløbige Antydninger af hvad vi siden komme til nærmere at betragte, ville vi her tilføje nogle Exempler paa, hvorledes Intelligentsen ogsaa udenfor Flexionen benytter den Dohbelthed af Ordformer, som opstaaer ved de ovenfor nævnte Bortkastelser eller Indskydelser af Lyd, til at betegne forskjellige Nuancer af den samme Grundforestilling. Sammenlign saaledes: *infera* og *intra*, *supera* og *supra*, *surrigo* eller *subrigo* og *surgo*, *immo* og *imo*, *sterben* og *darben* (*Verderben*), *Wissen* og *Gewissen*, *Schlag* og *Schlacht*, *Muth* og *Gemüth*, *hören* og *horehen*, *stum* og *dum*, *skjön* og *ljön*, *snar* og *nær*, *politisk* og *polidsk*.

nytte med Afvexling og Mangfoldighed, og om endog de enkelte Sprog vise en Forkjærlighed for enkelte af disse, f. Ex, for Adspiration, for Assibilatiou, for Apokope o. s. v.*) saa see vi dog intet Exempel paa, at noget Sprog eensidigen har indskrænket sig til et eneste, eller selv kun til enkelte af disse Midler. Den samme Sands for Velklang, som nu her ytrer sig i den ligelige Anvendelse af de forskjellige Midler, og ligesom konstituerer Orddannelsens æsthetiske Side, viser sig atter i den Maade, hvorpaa det enkelte Middel benyttes. Hvad først Fornödenheden medførte, og hvad der oprindeligen maa have indskrænket sig til et ikke stort Antal af Tilfælde, det benyttede snart den euphoniske Sands mangfoldigen til sine Hensigter. Alle hine Tilfælde af Apokope, Synkope, Indskydelse af Vokaler eller Konsonanter o. s. v. udvikles eller mangfoldiggjøres nu, men forskjelligt i de forskjellige Sprog og Dialekter, i samme Forhold, som den euphoniske Sands tiltager i Bevidsthed og Styrke. Men hvad der i det enkelte Tilfælde tilhører den ene eller den anden af disse Kræfter, Fornödenheden eller den æsthetiske Sands, er umuligt at afgjøre, eftersom begge nødvendigviis falde sammen**). Men om vi end i den

*) Hvorledes en saadan Forkjærlighed undertiden kan udarte til Affektation eller Syglighed, derpaa have vi et Exempel i det latinske Sprog paa Katulls Tid, see Digterens 84de Epigram, hvori han spotter over dem, der adspirerede overalt som en vis Arrius, der tum mirifice sperabat se esse locutum, cum quantum poterat dixerat hinsidias.

***) Jo mere overhovedet de etymologiske Forskningers Detail i alle Sprog endnu er i sin Barndom, desto mere kan vel

euphoniske Sands, i Modsætning til dem, der synes at indrømme den for meget, ikke see Kilden til phonetiske Phænomener, men i Almindelighed kun den Kraft, der modererer, (indskrænker eller udvider) hine, saa nægte vi dog ikke, at der i alle Sprog forekomme visse Phænomener, som ikke kunne forklares naturligt uden som umiddelbare Yttringer af den euphoniske Sands. Herhen regne vi f. Ex. de Tilfælde, i hvilke Sproget, naar to Vokaler stöde sammen, og det hverken vil sammensløjfe begge til een, eller bortkaste den ene af dem, men fastholde begge tydeligt, saa at de fremtræde hver for sig, for at udfylde det Gab, der nödvendigviis opstaaer imellem dem (hiatus), indskyder en Konsonant, især en Spirant eller Halvvokal; saaledes f. Ex. i den æoliske Dialekt et Digamma (*h* eller *v*), i alle græske Dialekter et *v* (ἔφελευστικόν), enkelte Gange *σ*, i Latinen *h* og *v*, sjeldnere *d*, f. Ex. i: ævum, ahenum, prodesse o. s. v. Fremdeles de Tilfælde, hvori Sammenstöd af Konsonanter enten hæves ved Indskud af en Vokal, som f. Ex. i den græske synkoperede tredie Deklination; eller sjeldnere mildnes ved Indskydelse af en tredie Konsonant, som atter i Græskens, naar undertiden *β* eller *δ* indskydes mellem *μ*, *ν* og *ρ* (sammenlign *nömbre*, *humble*, *comble* med:

den, der til Brug for Undersögelser, som de nærværende, seer sig om efter Exempler, gjöre Regning paa Overbærelse ved Misgreb, som ofte ere uundgaaelige. Til Lykke staaer og falder da i al Fald en Sætning ikke ved et godt eller slet valgt Exempel, men ved sin egen Grund eller Ugrundethed.

numerus, humilis, cumulus). Endelig maa vel ogsaa hine Omsætninger af Konsonanter, især de halvvokalliske, der sædvanlig gaae under Navnet metathesis, foruømmelig udledes af euphoniske Grunde (θαρσύς-θρασύς, Valdemar — Wladimir, fürchten — frygte o. s. v.); og dog hvem vil i ethvert af disse og nysnævnte Tilfælde turde bortvise al intelligent Moment? Saameget er vist, at Intelligentsen ogsaa benytter disse Phænomener til sine Hensigter. Vi hentyde kun til den Rolle, som metathesis spiller i den græske Verballflexion, og til Exempler som Storm — Ström, ferm — frem, skarp — skrap, frisk — fersk, splitte — spalte, pluddre, holdre, buldre, poltern o. s. v. — Iøvrigt synes selv de i euphonisk Henseende meest uddannede Sprog ingeniunde at være komne til Fasthed eller Enighed med sig selv. Saaledes taaler f. Ex. den attiske Dialekt, der i denne Henseende maaskee staaer over alle andre Sprog, Forbindelser som πτ, ϕθ, κτ, χθ, som andre Sprog afskye. Overalt viser den specielle Orddannelse — Flexionsformerne — sig forholdsviis mere gennemtrængte af de euphoniske Love, end den generelle. Det er dette Parti af Sproget, som tidligst har uddannet og fixeret sig, og hvorover det intelligente Princip Vilkaarlighed har formaaet mindst.

§ 5.

Men ved Siden af disse Phænomener, som vi have troet fornemmelig at maatte udlede af Orddannelsens Proces, og som vi have seet medføre en Disorgani-

sation af det hele Lydvæsen, der da fornemmelig viste sig i en Svækkelse og Indskrænkning af Lydenes Extensitet, eller Lydvoluminet, viser sig endnu en anden Art af Phænomener, der ikke finder sin Forklaringsgrund i Orddannelsen. Næmlig i Løbet af ethvert Sprogs historiske Udvikling inden sine egne Grændser, men især ved ethvert ældre Sprogs Overgang i dets yngre Affødninger viser sig en Svækkelse af Lydelementerne, en Aftagen af deres Intensitet, der, om den end ofte ledsager Orddannelsesprocessen, dog for saavidt viser sig uafhængig af denne, som den ofte forekommer ogsaa da, naar ingen anden Omdannelse af Ordformen finder Sted, altsaa uden for Orddannelsen. Ved denne Art af Lydsvækkelse gaae da de meest uddannede Vokaler over til de syagere, f. Ex. *i* og *u* til *e* og *o*, eller overhovedet de fyldigere og klarere til exilere og dunklere, f. Ex. *a*, *æ*, *aa*, *y*, *ö* til *e*, *i*, *o*; fremdeles af Konsonanterne de haarde mutæ til de bløde, *p*, *t*, *k* til *b*, *d*, *g*, eller til de tilsvarende Spiranter *v*, *j*, *h*, *s*; sammenlign f. Ex. det italienske *vergola*, *tavola*, *vedova*, *bocca*, *gola*, *dolce*, *eguale*, *vedere*, *bevere*, *governare* med det latinske *virgula*, *tabula*, *vidua*, *bucca*, *gula*, *dulce*, *æquale*, *videre*, *bibere*, *gubernare*; eller det gammeldanske, *jæk*, *mik*, *thik*, *theth*, *ok*, *myr*, *fram*, *mællom*, *Köth*, *Höktidh* med vort *jeg*, *mig*, *dig*, *det*, *og*, *min*, *frem*, *mellem*, *Kjöd*, *Höjtid*. At tyde til en præsumtiv Forestilling om Slægternes voxende Slövhed, og *aquiescere* ved denne som Grund til disse Phænomener synes lidet tilfredsstillende, og vi have allerede ovenfor troet at kunne

tilbagevise denne Anskuelse som overfladisk og grundlös. Men ligesom disse Phænomener, som vi her omtale, i deres Udseende vise sig som i det Hele eensartede med dem, der yttrede sig ved Orddannelsen, saaledes synes Grunden til dem ogsaa eensartet med Grunden til hine. Gaae vi nemlig et Skridt videre og betragte ikke, som hidtil, Ordet, men Ordgruppen, Sætningen, som det överste Lyd-Individuum, eftersom Menneskene ikke tale i Ord, men i Sætninger, saa indtager igjen Ordet, betragtet fra Sætningens Standpunkt, den samme Plads i Sætningen, som Stavelsen indtager i Ordet, det er, det optræder nu som Deel af et Hele, og maa, som saadan, underordnes det Heles Födringer. I det nu altsaa Intelligentsen gaaer ud paa, ikke at danne Ord, men Sætninger af Ord, og bestandigen ligesom iler fremad fra Ord til Ord og ikke kan ansee sin Opgave for löst, förend den er ved Enden af Sætningen, dvæler den ved det enkelte Ord stedse kun i den kortest mulige Tid, og anvender paa Lydens Gestaltning kun saamegen Kraft, som netop synes nödvendig til at den paa ethvert Sted tydelig fremtræder*); og saaledes ligger Spiren til denne Svækkelse af Lyden i den samme kunstneriske Stræben efter Eenhed og Underordning af det tjenende, som vi ovenfor ved Orddan-

*) Hvorledes undertiden endog Ordets Integritet krænkes ved Forbindelsen med andre Ord (Krisis, Inklinasjon) komme vi nedenfor til at betragte under Udviklingen af Orddannelsens logiske Side. I phonetisk Henseende have disse Tilfælde intet mærkværdigt.

nelsen paa forskjellige Maader saae svække og forstyrre Lyden.

Dette Phænomens Historie tilbyder nu ganske de samme Træk, som de andre af samme Art. Tilstede i alle Sprog gjør det sig i det ene snarere og almindeligere gjeldende, end i det andet (sammenlign f. Ex. det danske og engelske med det svenske og tyske), og afgiver saaledes et Træk til Sprogenes og Dialekternes æsthetiske Charakteristik. Virksomt til alle Tider, og sandsynligen stedse virksomt i lige Grad, er det dog især paafaldende i Overgangsperioderne, hvor et yngre Sprog udgaaer af det ældre, og faaer derved Skin af at være en karakteristisk Egenskab ved de yngre Sprog, hvilket dog ingenlunde er Tilfældet*). — Iøvrigt, eftersom Orddannelsen og Sætningsdannelsen i den Forstand, hvori vi her betragte dem, ligge hinanden saa nær, og ere ganske eensartede, saa ville vi, idet vi tilskrive Sætningsdannelsen denne sidstnævnte Art af Lydsvækkelse, dog dermed ikke benægte, at ogsaa mange af de Lydsvækkelser, som vi i det foregaaende have udledet af Orddannelsen, kunne finde i mange enkelte Tilfælde deres Grund og overhovedet en kraftig Understøttelse i Sætningsdannelsen. Men hvor alt er saa uvist, hvem vil der turde vove at bestemme, hvad der udelukkende

*) See f. Ex., hvad det latinske Sprog angaaer, Schneiders latein. Gramm. 1ster Theil under Bogstaverne a, i, u, b, c, d, t, p de mange Spor allerede i det ældre Sprog af denne Art af Lydens Svækkelse.

tilhører den ene eller den anden af tvende eensartede Kræfter?

§ 6.

Kaste vi nu et Blik tilbage paa det hele Lydbegreb, da tilbyder det vistnok Billedet af et i mange af sine Momenter disorganiseret Liv. Men at Ord- og Sætnings-Dannelsens Processer endda ikke formaae mere til at forstyrre det Hele, eller ikke bevirke det, de formaae, i kortere Tid, dertil ligger Grunden i Sagens egen Natur. Intelligenten, for hvem det ligesaaalidet er Opgave at svække Lydsystemet, som at styrke det, men for hvem alt her kun er Middel til at opnaae sine Hensigter, føler sig i Anvendelsen af disse Midler mangfoldigen hindret og bundet af Hensyn paa Etymologi og Ordslægtskab; Hensyn, som den ifølge sin Natur ikke kan give Slip paa; endelig af Hensyn paa Tydelighed og Forstaaelighed, som de nødvendige Betingelser for alt Udtryk og Effekt. Skriftsproget, hvori Intelligenten nedlægger alle disse Hensyn, danner nu et Værn for Sproget mod Intelligenten selv. Men ved Siden af Skriftsproget gaaer Talesproget, tilgjængeligt for ethvert Indtryk, og mægtigt nok til jævnlig (periodisk) at aftvinge Skriftsproget store Koncessioner. Saaledes formaarer Skriftsproget vel at opholde og sinke, men ikke at afværge Lydsystemets stedse tiltagende Disorganisation og Svækkelse.

Fjerde Kapitel.

Sammenhæng imellem Ordets Lyd og Ordets Indhold.

§ 1.

Forinden vi nu, efterat have betragtet Ordets materielle Side, Lyden, gaae over til Betragtningen af Ordets aandige Side, det er dets egentlige Væsen og Liv i Sproget, ligger os intet Spørgsmaal nærmere end dette: hvilken Sammenhæng er der imellem Lyden og det, Intelligentsen vil udtrykke ved Lyden, hvilken Kraft sammenknytter begge til et Hele, eller med andre Ord, hvilken Adkomst har i ethvert enkelt Tilfælde denne eller hiin Lyd til at tjene til Udtryk for denne eller hiin Forestilling? Besvarelsen af dette Spørgsmaal vil gjøre den naturlige Overgang til de følgende Undersøgelser.

Spørge vi da for at nærme os til Besvarelsen af dette Spørgsmaal, hvad det er, som i Sproget skal komme til Orde og finde Udtryk, og afholde vi os saameget som muligt fra at gaae ind paa de følgende Undersøgelsers Gebeet, da kan Svaret her foreløbigen ikke blive andet end dette: at Alt, saavel hvad der i den ydre, phænomenale Verden aabenbarer sig for os, ligesom paa den anden Side Alt, hvad der i vort Indre, i den menneskelige Aand, udfolder og gestalter sig

skal i Sproget komme til Orde og finde Udtryk. Men hvad der her ved første Øjekast viser sig som tvende Sphærer, viser sig for den nærmere Betragtning som Eet. Thi alle hine ydre Phænomener existerer kun forsaavidt for os, som de afficere vort aandige Væsen, og forsaavidt, som vi fornemme, fatte og tilegne os dem. Vi maae altsaa rette vort første foreløbige Svar derhen, at det, der skal komme til Orde og Udtryk i Sproget, ere vore aandige Affectioner og Virksomheder, med eet Ord: vort hele indre Liv.

§ 2.

Men at yttre dette indre Liv i Ord er ikke andet end at hensætte dets Phænomener uden for sig i tilsvarende Lydgestalter. Hvoraf bestemmes nu Intelligentsen i Valget af Lyden? I hvis Billede danner den hine Lydgestalter? At tænke sig denne Akt af Ord-dannelse som tilfældig i sin første Tilbliven, og dernæst fastholdt ved en Art af Overeenskomst, tilbyder, selv uden Hensyn til de store Vanskeligheder, som nødvendigviis i Udførelse maatte møde en slig Overeenskomst, saa lidet tilfredsstillende for Tænkningen i og for sig, at vi nmuligt kunne acquiescere derved. Al Tænkning stræber hen til en nødvendig Sammenhæng, ligesom den gaaer ud fra Forudsætningen af en saadan. Men ogsaa Betragtningen af Sproget selv peger hen paa dette. Thi om endogsaa Sproget i sit Væsen ikke er andet end Yttring af vort indre Liv, Manifestering af vor Verdensanskuelse, saa er det dog i sin Art og Maade tillige Meddelelsesmiddel, efter-

som Individet fører et Slægtliv, og kun i og ved sin Slægt kan komme til fuld Udvikling. Men hermed er ogsaa en nødvendig Sammenhæng mellem Lyd og Indhold givet. Individet maa til at udtrykke sin Forestilling o. s. v. vælge den Lyd, som ikke blot for det selv er betegnende, men som ogsaa hos den Tilhørende vækker netop den samme Forestilling, med andre Ord, Individet maa bruge det Udtryk, som ethvert andet Individium vilde have brugt til at udtrykke den samme Forestilling. Kun saaledes kunne vi fatte Ordets Forstaaelighed. Og her viser da strax den hele Akt sig paa een Gang som Individets og som Slægtens, det er, som Individets, forsaavidt som det er en Deel af Slægten; med andre Ord, den hele Akt viser sig som en Akt af Nødvendighed. Enhver Forestilling maa som den, der ikke blot er Individets, men ogsaa Slægtens Ejendom, have et eneste fælleds Udtryk. — Hvorledes imidlertid Individet under denne Nødvendighed vindicerer sin Frihed, ville vi nedenfor komme til at betragte.

§ 3.

Een Klasse af Ord er der, hvori Sproget selv synes at røbe sit Mysterium og give os et Vink om, hvorledes vi i det Hele maa tænke os denne Orddannelses-Akt at foregaae. Betragte vi den Klasse af Ord, der tjener til Udtryk for Forestillinger, som ere Tilegnelser af de Phænomener, der afficere os gennem Örets Sands, eller gennem Lydens Medium, da er det iøjuefaldende, at Ordet netop er en Gjentagelse

af den Lyd, hvormed Phænomenet tiltalte os. I Ord, som: brage, knage, — for at tage Exempler af vort eget Sprog — bruse, suse, hvine, skryde, vræle, hvæse, tude, brøle, bræge, surre, dundre, skralle, smelde, pluddre, sluddre og mangfoldige andre af samme Slags, har Intelligentsen ikke gjort andet, end efterlignet og gjentaget den Lyd, som var det Medium, gjennem hvilket Tilegnelsen gik for sig; Udtrykket for Phænomenet og Udtrykket for Tilegnelsen falder sammen; Ordet er det Tredie, hvori de mødes, og er saaledes paa een Gang Repræsentant for Forestillingen og for Phænomenet.

Overføre vi denne Analogi paa de Ord, der ere Udtryk for saadanne Phænomener, som ikke afficere os igjennem Örets Sands, men igjennem Sandsningens andre Media, som Synet, Følelsen o. s. v., da vise ogsaa disse Ord sig som Gjentagelser eller Reproduktioner af deres Phænomener; men, medens hiin første Klasse af Ord bevæger sig i samme Sphære, som det Phænomen den reproducere, og kun er en Gjentagelse af dette, men er en bevidst og ingenlunde en mekanisk, thi forsaavidt den er dette tilhører den ikke Sproget — indeholde derimod disse Ord en højere Virksomhed, idet de overføre det opfattede i en anden Sphære, og gjøre det seete, følte o. s. v. tydeligt.

At nu en saadan Overføren fra den ene Sandsningens Sphære til den anden er tænkelig, indsee vi let, naar vi erindre, at hine Sandsningens forskellige Sphærer kun ere de forskellige Udtryk for en eneste fælleds Sandsning, de forskellige Organer for et kom-

mune sensorium, og de mangfoldige Tilfælde, hvori vi laane Udtryk, der aabenbart nærmest tilhøre een Sphære, til dermed at betegne Forestillinger, der tilhøre en anden Sphære, naar vi f. Ex. om en Tone sige, at den er klar, dunkel, høj, lav, haard, blød, eller om en Farve, at den er skrigende, skjærende, haard, blød, varm, kold, o. s. v., viser det tilfulde, hvor dybt Overførelsen er begrundet i Forestillingen og Sproget, eller rettere, hvor oprindeligt Fælledekkabet er, thi det er naturligviis et saadant, vi egentligen maa tænke os, og om en Overføren kunne vi kun forsaa vidt tale, som vi gaae ud fra en Adskilthed af det i sin Grund forbundne.

Hvis denne Analogi er rigtig, saa have vi med Hensyn paa den hele Klasse af Ord, der ere Udtryk for saadanne Forestillinger, der ere Tilegnelser af de materielle Phænomener eller med andre Ord, ere Udtryk af vore materielle Forestillinger, erkjendt ikke blot hvad Sproget gjør, men ogsaa i Almindelighed, hvorledes det løser sin Opgave. Derimod bliver den endelige Udførelse selv os vistnok endnu stedse et *Mysterium* i alle de Tilfælde, hvor en Overførelse finder Sted fra den ene Sphære til den anden. Men at dette paa vort nuværende Standpunkt ikke kan være andet, og at altsaa derfra ikke kan hentes nogen Indvending mod vor Hypotheses Gyldighed, ville vi nedenfor komme til at udvikle. Her ligger det os nærmest ved en alsidigere Betragtning af Forholdet mellem Forestilling, Ord og Phænomen at udvikle vor

Hypothese i dens hele Væsen og Konseqvents, og forebygge de mulige Misforstaelser.

§ 4.

Altsaa Ordets materielle Side, Lyden, er paa denne Maade nødvendig, ikke saa dets intelligente Side, Forestillingen, thi skjönt denne vækkes og bæres af Phænomenet, saa er den dog ingenlunde et nødvendigt Produkt af dette, saa at det samme Phænomen hos alle Individuer skulde vække samme Forestilling, men derimod et Produkt af Intelligentsen som afficeret af Phænomenet, saa at altsaa det samme Phænomen hos forskjellige Individuer, eller hos de samme Individuer til forskjellig Tid — efterhaanden — kan vække og bære forskjellige Forestillinger. Fremdeles, saa mange Forestillinger, saa mange Ord, men imellem Forestillingen og Phænomenet finder ikke det samme Forhold Sted, idet paa den ene Side eet og samme Phænomen kan vække en Række af de forskjelligste Forestillinger, paa den anden Side flere Phænomener kunne forenes under en eneste Forestilling, idet de møde hinanden og falde sammen i denne ene.

Enhver materiel Forestilling er naturlig en eensidig Opfatning af et Phænomen, det er, en Opfatning af den Side, som Phænomenet nu netop vender mod Intelligentsen. Berører Phænomenet oftere Intelligentsen, saa at denne hos hiint opdager nye Sider, nye Egenskaber og Beskaffenheder, saa bliver disse igjen lige saa mange Gjenstande for nye Opfatningers Forestillinger og Ord. Her opstaae nu tvende Tilfælde.

Enten optræde alle disse forskjellige Ord, hver for sig, med lige Gyldighed som Udtryk for Phænomenet, kun opfattede fra forskjellige Sider, de saakaldte Synonyma, hvis Forbindelse er en ydre og uvæsentlig, eftersom de kun sammenholdes derved, at de slutte sig til et fælleds Phænomen, medens derimod deres Forestillinger ganske afvige fra hverandre, f. Ex. βροντή—βρέμω, fremø, brummer, den Lynet ledsagende Bragen; ἀστραπή—ἀστήρ, astrum — Lynet som Masse af Lys; κεραυνός—χρούω—Lynslaget; mare Havet som Element, pontus — βένθος — Havet som Dyb, pelagus Havet som Udstrækning, æquor Havet som Flade o. s. v. Eller, i det andet Tilfælde, optræder den i Rækken af Forestillingerne første, eller i al Fald betydningsfuldeste, med sit Udtryk i hele sin Eensidighed, som den egentlige Repræsentant for det hele Phænomen, og alle de i Rækken følgende Forestillinger med deres Udtryk optræde nu, betragtede i Forhold til hiint, som nærmere Bestemmelser eller Angivelser af Egenskaber og Beskaffenheder ved hiint. Saaledes tale vi f. Ex. om Tordenens Bragen, Brummen, Buldren o. s. v., medens Torden i og for sig er en ganske eensidig Opfatning af Phænomenet, og medens Ordene, Bragen (sammenlign βάρη, ξήγνυμι, fragor, brechen („Brummen”) βρέμω, βρόμος, βροντή fremø og „Bulder“ Gepolter i og for sig, ligesaavel kunde have repræsenteret Phænomenet, og tildeels ogsaa kunne eftervises at gjöre det, f. Ex. βροντή, βρόμος, fragor (coelestis).

Hvor talrige disse Rækker af Synonymer blive,

beroeer paa Phænomenets Betydning for den opfattende Intelligents, og paa dennes Livlighed og Kraft i at afvinde det forskjellige Sider. Hvilken Forestilling der i Rækken bliver den første og hvilken den sidste, maa beroe paa den opfattende Intelligentses Særegenhed, og har, fra vort nærværende Standpunkt af, overhovedet Udseende af raa Tilfældighed. Rigdom af Forestillinger giver Rigdom af Ord, eller gjør Sproget rigt; og paa den anden Side prise vi de Sprog som malende eller udtryksfulde, der have vidst, allerede ved de første Beröringer med Phænomenerne, at afvinde dem og gjengive ligesom deres betydningsfuldeste Sider.

Saa ofte nu som de forskjellige Slægter og Sprog opfatte de samme Phænomener paa samme Maade α : med samme Forestilling, maae de nödvendigen komme til de samme Udtryk, og i alle beslægtede Sprog finde vi allerede ved det første Öjekast en stor Mængde Ord, der aabenbart falde sammen saavel i Indhold, som i Lyd, og som vi hverken med historisk Sandsynlighed, eller med indre Sandhed kunne antage at være indförte fra det ene Sprog i det andet. Saa ofte derimod som de forskjellige Slægter opfatte de samme Phænomener paa forskjellige Maader, komme de til forskjellige Forestillinger og altsaa nödvendigen til forskjellige Ord. Saaledes er f. Ex. $\chi\rho\sigma\mu\epsilon\tau\acute{\iota}\zeta\epsilon\upsilon\nu$, hinnire, hannire, ital. rignare, engl. snort, sv. gnägga, wichern, vrindske, forskjellige Opfatninger af Hestes Stemme, eller rettere af forskjellige Momenter i denne; saaledes $\mu\upsilon\kappa\alpha\sigma\theta\alpha\iota$, mu-

gire, rugire, ital. ruggire, ruggiare, engl. to roar, brüllen, bröle, — forskjellig Opfatning af Koens, $\mu\eta\kappa\alpha\sigma\theta\alpha\iota$, balare, blöcken — — — — to bleat, bræge, af Faarets Stemme o. s. v. Betragte vi disse forskjellige Sprogs Udtryk i Forhold til hinanden indbyrdes og og til det Phænomen, hvorom de alle dreje sig, da er det aabenbart, at de fra dette almindeligere eller højere Standpunkt netop indtage samme Forhold, som de saakaldte Synonyma inden for det enkelte Sprogs egne Grændser. De ere eensidige Opfatninger, der hver for sig optræde jævnsides som Udtryk for det hele Phænomen, og naar vi ville samle dem, som ligesaa mange Bidrag til en Charakteristik af Phænomenets Væsen, under eet Overblik, saa ville vi kunne konstruere et efter Bidragenes Mængde mere eller mindre udförligt Billede af Phænomenet. Sammenholde vi f. Ex. vort *Lyn*, hvori Phænomenet er opfattet som det *Lysende* — $\lambda\acute{\upsilon}\chi\lambda\omicron\nu\nu$, *lux*, *Licht*, *ligh*, *Lys* — ligesom i det engelske *lighning*, og i det franske *eclairé-clarus*, *klar* — og *fulmen*, *fulgur*, der betegner det paa en vis Maade bestemte og nuancerede *Lys*, det *brandgule*, *rödliggule* — *fulvus*, *fulvus*, *fahl* — med *Blitz*, svensk *Blixten*, hvori synes at være udtrykt den raske, fremtrængende Bevægelse — (sammenlign *Licht* og *Blitz* med *Lys* og *Blus*, fremdeles *fliessen*, *flyde*, $\beta\lambda\acute{\upsilon}\zeta\omega$, *fluo*, *pluo*, *pleo*, *flos* o. s. v.) saa have vi i disse faa Træk, for at vi ikke skulle udvide Sammenstillingen til flere Sprog, en livfuld, betegnende Skildring af hele Phænomenet, nemlig som en Masse af *Lys*, eller nærmere, af et brand-

guult Lys, som med Kraft skyder frem. Sammenstill vi paa lignende Maade Ordene αὔρα, aura, αἰθήρ, Luft, af hvilke det første betegner Forestillingen af det aandende, bevægelige (ἄω, ἄημι, wehen o. s. v.), αἰθήρ af det klare, straalende, gjennemsigtige (αἰθω, αἰθρα, heiter, sammenlign det islandske heidr, vort Hæder) og Luft Forestillingen af det hævede, høje (isl. lopt, vort Loft, løfte, sammenlign det græske ἀήρ af ἀείρω, hæver): saa see vi Phænomenet naivt og kraftigt skildret som en bevægelig, klar Masse, der hæver sig over os. Af Ordene Menneske (Mensch, Mand, Mann), homo, ἄνθρωπος, hvoraf det første betegner det tænkende Væsen („men“ som i Sanskrit betyder at tænke, betyder i Zend at tale, sammenlign μένος, mens); homo derimod (humanus, humus), den af Jorden skabte, sandselige, endelig ἄνθρωπος (ἀνά, ἄνθος) betegner den oprejstgaaende, faae vi en Beskrivelse af af det hele Phænomen, som minder selv om Systemernes Definitioner. Det vil ikke være vanskeligt at opdygge flere Exempler af lignende Art, saavel hentede fra de enkelte Sprogs Enemærker — see de ovenfor paa Synonyma anførte — som fra Sammenstillinger af flere Sprog, der da i Reglen naturligviis vil give et rigere og fuldstændigere Billede; men det tilkommer os her kun at anskueliggjøre, hvorledes vi mene at det Hele forholder sig, og dertil ville de allerede anførte Exempler være tilstrækkelige.

§ 5.

Paa den anden Side viser denne Forestillingens og Ordets fuldkomne Uafhængighed af Phænomenet

sig ogsaa deri, at saa ofte flere Phænomener møde hinanden og ligesom falde sammen i Forestillingen, have de det samme Udtryk tilfældes. Om hvor mange og forskjellige Phænomener sige vi ikke: brøle, tude, skrige, skraale, glimre, funkle, strømme, flyde, rinde o. s. v., paa hvor mange og forskjellige Ting overføre vi ikke Udtrykkene: Hoved, Hals, Öje, Öre, Mund, Tand, Læbe, Arm, Knæ, Fod, Ryg o. s. v.? Uagtet nu ethvert af disse Ord historisk betragtet kan, eller dog maae kunne estervises først at være brugt om et enkelt Phænomen, dernæst om et andet, tredje, fjerde o. s. v. lignende Phænomen, f. Ex. „Knæ“ maaskee først om det menneskelige Legeme, dernæst overhovedet om Dyret, Straaet, Röret, Maskinen o. s. v. og saaledes den hele Række af Ordets Anvendelser kan siges at sammenholdes ved Ligheden, og Ordet fra det ene Tilfælde at være overført paa det andet, saa maae vi dog vel fastholde, at Ordet i ethvert Tilfælde, saavel i sin ældste, som i sin yngste Anvendelse, bruges med fuldkommen den samme Adkomst, og ikke i det ene mere eller mindre egentlig, end i det andet. Overalt maae nødvendigviis den samme Idée være traadt Intelligentsen imøde og den samme Forestilling være bleven vakt. Derfor maa ogsaa ethvert Ord i og for sig kunne tænkes lige godt at begynde sine Anvendelser paa ethvert Punkt i Rækken, f. Ex. Knæ, ligesaagodt først med Straaet som med Röret. Dette viser sig især tydeligt, naar vi forfølge et Ord gennem flere Sprog i dets forskjellige Anvendelser; f. Ex. πόντος, βένθος, fundus, fond, engl. bottom, isl. botu,

Böden, Bund; κόλπος, golfo, gouffre, isl. gólf, Gulv; πλατύς, πλάτανος, platea, palatium, Palads, Platz, Blad, flad, Plade; ῥήγνυμι ῥηγμίν, frango, fragor, Brag, Vrag, engl. to wring, ringen, engl. wrong, vrang, vrænge; σάφος, σύφος, κύπελλον, cymba, cupa, engl. cup, Kop, Schaff, Schiff, Skab, Skib; δίσκος, Tisch, engl. dish, Disk o. s. v. Betragte vi nu enhver af disse Ordrækker, som et eneste Ord under forskjellige Nuanceringer, hvilket vi med fuldkommen Ret kunne gjøre, eftersom intet forbyder at tænke os, at ethvert af de Sprog, af hvilke vi have laant Exempler, kunde have brugt sin Form, eller i al Fald sine Former til at betegne alle de Phænomener, som alle Sprogene tilsammentagne betegne. Betragte vi altsaa enhver af disse Rækker som et eneste Ord, da viser det sig endnu tydeligere, end ved Betragtningen af Ordene indenfor ethvert Sprogs egen Grændse, hvor umuligt det er, at angive, om hvilket Phænomen Ordet nærmest eller egentligst er udsagt, og at alle repræsenteres af Ordet med lige Adkomst (Homonymer, i ængere og i videre Forstand).

Hvilken af de forskjellige Anvendelser der i de enkelte Sprog er den første eller den sidste, er, som vi ovenfor have antydnet, et historisk Spørgsmaal; Grunden dertil ligger udenfor Forestillingen selv, nemlig i den Orden, i hvilken Phænomenerne have tilbudt sig. Hvor mange Anvendelser den enkelte Forestilling har i ethvert Sprog, beroer paa Intelligentsens særegne Beskaffenhed, eller ligesom særegne Tilbøjelighed for visse Forestillinger, idet en vis An-

skuelses- og Tilegnelses-Maade fixerer sig og faaer Overvægten. Saaledes faaer da de enkelte Videnskaber, Kunster, Haandværker og igjen disses forskjellige Skoler og Værksteder, de forskjellige Sysler, forskjellige Stænder, selskabelige Forbindelser, overhovedet Alt, hvad der staaer hinanden nær i Forestillingsmaade, paa en Maade sit eget Sprog, og vi forstaae hverandres Sprog i den Grad, i hvilken vi formaae at gaae ind i hverandres Forestillingsmaade, eller jo nærmere vi ere hverandre beslægtede.

§ 6.

Vende vi os nu fra Udtrykkene for vore materielle Forestillinger til de Ord, der betegne saadanne Yttringer af vort indre Liv, der ikke, som hine, slutte sig til Phænomener af den ydre Verden, eller, der ere Udtryk for den subjektive Side af vort indre Livs Virksomhed, medens hine Ord ere Udtrykkene for den objektive Side, da fornyer sig her det tidligere Spørgsmaal, i hvis Billede Intelligentsen danner disse Ord, eller hvad der bestemmer den i Valget af Lydene. For den allerførste Deel af disse Tilfælde er Svaret ikke vanskeligt. Det viser sig nemlig selv ved et almindeligt Overblik, at hele denne, den subjektive Side af det indre Livs Yttringer overhovedet ikke komme til ejendommelige, eller egne Udtryk i Sproget, men kun til uegentlige eller laante. Intelligentsen benytter det i Sproget allerede for Haanden værende, Udtrykkene for de materielle Forestillinger. Saaledes opstaae ikke nye Ord, men nye Anvendelser

af de gamle, eller, rettere sagt, **Overførelser-Metaphorer**. — Her opstaaer et nyt Sprog; et **Billedsprog**, hvori alt er **Symbol** og **Allegori**.

Men medens vi i det Hele opstille dette som Lov for denne Sphære af Ord i Almindelighed, ville vi dog ikke dermed paastaae, at det i intet Tilfælde skulde være Intelligentsen muligt i denne Sphære ved en umiddelbar Orddannelsesakt at komme til ejendommelige og egne Udtryk. I alle Sprog forekomme Klasser af Ord, der synes at gjøre en Undtagelse fra hin almindelige Regel. De egentlige Phænomener, fremdeles de oprindelige Stedsadverbier, Præpositioner og Konjunktioner, som alle tydeligt nok vise sig at være af pronominel Herkomst. — Bopp henfører alle disse Ordklasser tilsammen til de „pronominale“ Rødder, i Modsætning til de verbale Rødder, hvorunder han opfatter alle andre Ord i Sproget*) — og som alle tilsammen ere Udtryk for rene Abstraktioner, ligesom Pronominerne, synes alle at vægre sig ved hin Opfattelsesmaade, og ikke at kunne tilbageføres til oprindelige Udtryk for materielle Forestillinger. Med Hensyn paa disse Ordklasser nødes vi altsaa til at indrømme, at Intelligentsen er kommet til Udtryk ad anden Vej, end gjennem Overførelser, men ogsaa til at tilstaae, at den hele Akt er os et fuldkomment **Mysterium**, og at vi i al Fald mere kunne ahne, end eftervise en vis symbolisk Sammenhæng mellem Lyd

*) Vergleichende Grammatik p. 105 ff.

og Betydning. Men til dette Spørgsmaal ville vi blive nødte til i det Følgende at komme tilbage, naar vi skulle afhandle disse Ordklassers ganske ejendommelige Væsen og Betydning for Sproget*).

Vende vi nu her tilbage til at betragte Forholdet mellem de egentlige og overførte Ord, da see vi først, at Sproget i en utalig Mængde Tilfælde knytter sine immaterielle Forestillinger, Abstraktioner o. s. v. til det Ord, som det finder at indeholde et udtryksfuldt Billede derfor, uden videre, saa at nu det samme Ord ligesom har en dobbelt Sphære, en egentlig, materiel, og en overført, immateriel. Saaledes bruges Ord, som: fatte, gribe, danne, slutte, see, føle, eller: klar, dunkel, høj, lav, skjön, styg, skarp, slöv, stiv, slap, eller: Smag, Indtryk, Vægt, Grund, Følge, o. s. v. ligefuldt i begge Sphærer, og vi erkjende strax, at vi i den ene af disse bruge dem som Billeder og ganske uegentlig. I en stor Mængde andre Tilfælde holder Intelligenten denne egentlige og overførte Brug af Ordet ligesom ud fra hinanden, idet den ofte, hvor hine i det Foregaaende omtalte phonetiske Momenter fremkalde forskjellige Former af det samme Ord, enten udelukkende eller dog fortrinligviis bruger den ene af Ordets Former i den egentlige, den anden i

*) Ogsaa Interjektionerne gjøre en nødvendig Undtagelse fra denne Overførelsens Lov. Hvorfor, ville vi i det Følgende estervise, naar vi komme til nærmere at betragte denne Klasse af Ord, der ved sin ganske særegne Natur staaer udenfor det øvrige Sprog og ligesom udgjör et Sprog i Sproget.

den overførte Betydning, sammenlign f. Ex. Aand og Aande, dum og stum, vægtig og vigtig, trave og stræbe o. s. v. eller endelig ganske tilbagetrænger den oprindelige og egentlige Betydning af Ordet, f. Ex. i Kummer, Fryd, Glæde, Sorg, Haab, Tröst, Tvivl, Angst o. s. v., hvor dog Ordets oprindelige Betydning i Almindelighed kan, eller maa antages at kunne eftervises ved Sammenligning med andre Ord af samme eller beslægtede Sprog, sammenlign f. Ex. Kummer med det engelske to *cumber*, at betyngge, nedtrykke; Fryd med *frodig*; Tvivl med *tve*, *Zwey*, *Zweifel*; Angst med *ang*, o. s. v. Paa denne Maade kommer i alle Sprog en større eller mindre Mængde af immaterielle Forestillinger, Abstractioner o. s. v. tilsyneladende til ejendommelige Udtryk, men i Grunden kun til udelukkende Brug af visse Ord. Det er fremmed Ejendom, hvori de have sat sig fast, efterat de oprindelige Besiddere ere fortrængte deraf.

§ 7.

Massen af Ordnes Overførelser afhænger af den Intelligentes Virksomhed, hvem Sproget tilhører, og afgiver en Maalestok for dennes Udvikling. Jo større aandig Udvikling, desto flere immaterielle Forestillinger, Abstraktioner, o. s. v. og Udtryk for disse. De udannede Slægter og Sprog mangle abstrakte Ord, fordi de mangle Abstraktioner. Paa Materiale har intet Sprog i og for sig Mangel, men vel er i eet Sprog Forraadet derpaa mindre rigt og mangfoldigt, end i et andet. Jo større og fleersidigere den Sphære

af materielle Forestillinger er, som et Sprog har til-
egnet sig og udpræget, desto større Frihed har Intel-
ligentsen i Valget af sine Billeder; jo mindre hün
Sphære er, desto mindre er Friheden i Valget, desto-
mindre Mangfoldigheden af Billederne. Ligesom i
Individuernes Liv ethvert henter sine Billeder fra
den Kreds af Forestillinger, som ligger ham nærmest,
Søemanden fra Sejladsen, Landmanden fra Agerdyrk-
ningen, Krigeren fra Feldten og Vaabenövelserne, og
ethvert uvilkaarligen röber sig selv og afspejler sin
Dont, saaledes faaer i Slægternes Sprog enhver
Sprog i sin overførte Deel et vist Kolorit, en vis
Physiomi, der ikke mindre karakteristisk, end Mas-
sen af de materielle Forestillingers Udtryk vidne om
Slægtens Tilværelsesmaade i det Hele. Disse Træk
ere naturligviis desto skarpere og udtryksfuldere, jo
mere isoleret, og jo strængere begrændset et Folks
Tilværelsesmaade er, i samme Grad, som en stigende
Kultur udvider Synskredsen, og hæver Grændseskjel-
let, i samme Grad forsvinde eller tabe sig hine cha-
rakteristiske Træk.

Iövrigt er Intelligentsen i denne hele Overførel-
sesakt, skjönt nödvendig bunden til et givet Materiale,
dog i og for sig fuldkommen fri, saaledes at det
staaer i dens Magt af det for Haanden værende hver-
gang at udvælge, hvad der synes den det meest be-
tegnende. Udtrykket for den materielle Forestilling,
eller det egentlige Udtryk staaer paa en Maade i det
samme Forhold til det uegentlige, eller overførte Ud-
tryk, som Phænomenet til det egentlige Udtryk. Saa-

ledes gjentager sig nu i denne Sphære de samme Forholdsmaader, som vi ovenfor efterviste i de egentlige Udtryks Sphære. Snart møde Sprogene hinanden i Forestilling og Billede, sammenlign f. Ex. δύη, dubium, Zweifel, Tvivl (δύο, duo, zwey, tve-), snart fjerne de sig i Forestilling og Udtryk, idet det ene Sprog vælger eet, det andet et andet Billede. Saaledes er Dyd, der i vort Sprog, og i det tyske Tugend, er fremstillet under Billedet af Dygtighed, Duelighed, Beqvemhed (gmlt. Dygds Evne, Beskaffenhed), i ἀρετή opfattet som en harmonisk Uddannelse (ἄρω); i virtus som Manddom, human Kraft. Saaledes er Pligt, Pflicht (egentlig Bud, Bestemmelse) i τό προσῆχον fremstillet som det os tilkommende, i τό πρέπον, som det sømmelige, sædelig skjønne, i τό δέον som det fornødne, i officium, som det, der er at gjøre med Hensyn paa andre, i devoir som det skyldige (debere). Saaledes er Skjæbne (α: Indretning, Anordning, isl. skipa, indrette, ordne (i Schicksal opfattet som Tilskikkelse, i μοῖρα, ligesom i sors, som Lod, Andeel, i τό πεπωμενον, som det givne, beskjærede, i fatum, som det af højere Magter udsagte, bestemte. Snart see vi endeligen, for at vi fuldstændigen skulle gennemføre Parallelen, flere Forestillinger at opfattes under eet Billede, saa at nu her opstaer en Række af Anvendelser af det samme Billede. Saaledes er λόγος snart Ord, Tale, Fortælling, Sagn, Historie, Rygte, Berømmelse o. s. v., snart Fornuft, Overlæg, Betragtning, Beregning, Begreb, Forhold o. s. v. Saaledes er ratio (reor, reihen, regne, Række) snart Regning,

Beregning, Betragtning, Forestilling, Fornuft, snart Princip, System, Methode, Plan o. s. v. Saaledes bruges lux, Lys, som Billede paa Glæde, Lykke, Anseelse, Offentlighed, Forstaaelighed o. s. v.; tenebræ, Mørke, som Billede paa Ulykke, Ringeagt, Dumhed o. s. v. Vi gjenfinde saaledes i denne Sphære lignende Rækker af synonyma og homonyma, som vi ovenfor efterviste i de egentlige Udtryks Sphære, men saa interessant, som det end kunde være, at forfølge Betragtningen heraf videre, maae vi dog her indskrænke os til i Almindelighed at tyde hen derpaa.

Fra Vordingborg Skole dimitteres i dette Efteraar til Universitetet sex Disciple:

1. Christian Möller Wöldike, Søn af Pæstor Wöldike i Hammer.
2. Immanuel Barfoed, Søn af Provst Barfoed i Faxöe.
3. Jeremias Wöldike, Søn af Pastor Wöldike i Hammer.
4. Jens Andreas Möller, Søn af Justitsraad, Byfoged Möller i Præstöe.
5. Carl Staal, Søn af Kammerraad, Proprietair Staal til Aunöe.
6. Rasmus Jörgen Bech, Søn af Forpagter Bech i Slöse, Möller i Lolland.

Efter at disse have, i Forbindelse med fjerde Classes Disciple udarbejdet de skriftlige Prøver, examineres de mundtlig:

Mandag den 24de September.

Formiddag i Latin, Religion og Tydsk.

Eftermiddag i Græsk og Fransk.

Tirsdag den 25de September.

Formiddag i Historie og Geographie.

Eftermiddag i Hebraisk, Geometrie og Arithmetik.

Examen fortsættes derpaa i følgende Orden:

1ste Værelse.

2det Værelse.

3die Værelse.

Onsdag den 26de September.

Form. 4de Classe, Religion.

3die Cl. Tydsk.

1ste Cl. Latin under Hr. *Dorph.*
Geographie.

Eft. 2den — Græsk.

3die Cl. Geographie.

1ste Cl. Dansk Stil.

Torsdag den 27de September.

Form. 4de Cl. Latin under Rector.

2den Cl. Arithm. og Geometri.

3die Cl. Latinsk Stil.

Eft. 4de Cl. Fransk.

3die Cl. Hebraisk.

1ste Cl. Historie og Dansk.

Fredag den 28de September.

Form. 4de Cl. Geographie.

2den Cl. Latin under Hr. *Quortrup.*

3die Cl. Fransk Stil.

Eft. 4de Cl. Hebraisk.

3die Cl. Latin under Rector.

2den Cl. Dansk Stil.

1ste Værelse.

2det Værelse.

5die Værelse.

Løvedag den 29de September.

Form. 4de Cl. Tydsk.

2den Cl. Historie.

1ste Cl. Religion.

Eft. 3die Cl. Latin under Dr. Lange. 2den Cl. Latinsk Stil.

Mandag den 1ste October.

Form. 4de Cl. Ny Historie.

3die Cl. Arithm. og Geometri.

2den Cl. Fransk.

Eft. 2den Cl. Geographie.

3die Cl. Religion.

1ste Cl. Tydsk og Naturhistorie.

Tirsdag den 2^{den} October.

Form. 4de Cl. Græsk.

3die Cl. Historie.

2den Cl. Tydsk.

Eft. 3die Cl. Fransk.

2den Cl. Latin under Hr. Dorph.

1ste Cl. Regning.

Onsdag den 3^{die} October.

Form. 4de Cl. Arithm. og Geom.

2den Cl. Religion.

1ste Cl. Latin under Hr. Quortrup.

Eft. 3die Cl. Græsk.

4de Cl. Gammel Historie.

Torsdag den 4de October.

Form. 4de Cl. Latin under Dr. Lange. 2den Cl. Naturhistorie.

Efterm. Censur.

Fredag den 12te October om Formiddagen Kl. 11 skeer Translocationen paa sædvanlig Maade.

Disciplenes Forældre og Venner indbydes ærbødigt til at bivaane saavel Examen som Translocationen.